

Tsvetomira Danova

Cyrillo-Methodian Research Centre at the Bulgarian Academy of Sciences

Sofia, Bulgaria

cvetomira_danova@abv.bg

 0000-0002-6336-7710

<https://doi.org/10.33077/uw.25448730.zbkh.2023.769>

**Materials to the catalogue description
of manuscripts excerpted for Bibliotheca
Homiletica Balcano-Slavica.
III. Triodion Panegyrikon
from Hilandar Monastery N 390¹**

Abstract: This article is the third part of a series designed as a precursor of the forthcoming catalogue *Bibliotheca Homiletica Balcano-Slavica*. The series presents hitherto undescribed, unknown, or little known codices, all of which need some additional clarification of the information related to them. The present article introduces the hitherto undescribed Codex N 390 from the collection of the Hilandar Monastery in Mount Athos. The aim is to provide a complete description of the content of the manuscript, and also to give the basic and most important information about every one of the works included. The detailed description of the manuscript is of great importance for the completion of the catalogue *Bibliotheca Homiletica Balcano-Slavica*, and it will bring to the scholarly attention many valuable, unknown, or little known, mostly translated, works, enhancing our understanding of the reception of Byzantine rhetoric in the South Slavonic Medieval milieu.

Keywords: *Bibliotheca Homiletica Balcano-Slavica* – Hilandar Monastery – Mount Athos – Byzantine literature (Byzantine Homiletics) – Cyrillic manuscripts – *Triodion Panegyrikon* – Codex N 390

¹ This text is a result of a survey conducted within the frame of the project “Digital reference book on Cyrillo-Methodian research heritage” of the Cyrillo-Methodian Research Centre at Bulgarian Academy of Sciences with the financial support of the BG05M2OP001-1.001-0001 project for the establishment and development of the Center of Excellence “Heritage BG”.

Introduction

The forthcoming catalogue *Bibliotheca Homiletica Balcano-Slavica* (BHomBS)² aims to collect, organise, and present the rhetoric works from the repertory of the South Slavonic Cyrillic manuscripts³, structured according to the cycle of moveable feasts of the liturgical calendar. The sources of BHomBS are the Panegyrika or, as the authors of the catalogue called them, the Triodion Panegyrika⁴, containing texts for the moveable feasts. Working on the preparation of BHomBS, we decided to publish a series, which would offer a more detailed presentation of some of the sources. The codices selected for the series were either considered to be of high importance for the history of the Triodion Panegyrika, or hitherto undescribed, unknown, or little known manuscripts. Others were chosen because they deserved some additional clarification and/or correction concerning their content, dating, or other information⁵.

The present article is the third one of the series and introduces the hitherto undescribed Codex N 390, Triodion Panegyrikon, from the collection of the Hilandar Monastery in Mount Athos (henceforth Hil. 390)⁶. A codicological description of Hil. 390 is included in the Catalogue of Dimitrije Bogdanović⁷. The manuscript contains I + 356 +1 folia and according to its watermarks it is dated to the third quarter of the 14th century. This dating has been accepted by all scholars. Hil. 390 is an old-redaction Lenten Triodion Panegyrikon⁸.

2 About the objectives, methodology, and terminology of the forthcoming catalogue *Bibliotheca Homiletica Balcano-Slavica*, see: К. Иванова, Ц. Данова, *Опит за систематизиране на риторичната традиция в южнославянските календарни сборници (Според съдържанието на балканските триодни панигирици)*, “Palaeobulgarica” 2019, Vol. 43, No. 2, pp. 23–46.

3 The term South Slavonic is applied not only to the Bulgarian and Serbian Cyrillic manuscripts, but also to codices written in Moldavia and Wallachia, containing the same South Slavonic works.

4 К. Иванова, Ц. Данова, *Опит за систематизиране на...*, pp. 26–27.

5 К. Иванова, *Материали към каталогското описание на ръкописи, експонирани за Bibliotheca Homiletica Balcano-Slavica (BHomBS). I. Триоден панигир от Хиландарския манастир* No. 190, “Palaeobulgarica” 2021, Vol. 45, No. 1, pp. 3–36; eadem, *Материали към каталогското описание на ръкописи, експонирани за Bibliotheca Homiletica Balcano-Slavica (BHomBS). II. Уточнения към състава на два триодни панигирика (BAR152 и НБКМ1049)*, 2023 (in print).

6 Д. Богдановић, *Каталог Ћирилских рукописа манастира Хиландара*. [Vol.] 1, Београд 1978, p. 153; P. Matejić, *Watermarks of the Hilandar Slavic Codices. A Descriptive Catalog*, Sofia 1981, p. 132; P. Matejić, H. Thomas, *Catalog. Manuscripts on Microform of the Hilandar Research Library (The Ohio State University)*. [Vol.] 1–2, Columbus, Ohio 1992, p. 504; А.А. Турилов, Ј.В. Мошкова, *Каталог словенских рукописа светогорских монастыря*, друго, исправљено и допуњено издање, ур. А.-Е. Тахиос, Београд 2016, p. 436; К. Иванова, Ц. Данова, оп. cit., p. 41.

7 Bogdanović described it as: “the Chrysostom’s corpus for Lent of the monk Damian” (“*Zlatoust postni monaha Damjana*”), see: Д. Богдановић, *Каталог Ћирилских рукописа манастира Хиландара...*, p. 153.

8 The term “an old redaction” means “Triodion Panegyrika of all types, the protographs of which (not their copies!) were written between the end of the 9th and the 13th century...”, see: К. Иванова, Ц. Данова, оп. cit., p. 28.

It was written with Rashka orthography by the monk Damian⁹ in the Hilandar Monastery. It contains 49 homilies for the period from the Sunday of the Publican and the Pharisee to Holy Friday, mostly written by John Chrysostom or attributed to him. The manuscript has attracted some scholarly attention¹⁰ but has not been described and analysed in detail. The aim of this article is to provide a comprehensive description of the manuscript and to highlight its specific characteristics¹¹. This article does not focus on the palaeographic, codicological, orthographic, and linguistic characteristics of the manuscript.

In the description the Slavonic Cyrillic text is copied as close to the original as possible, depending on the flexibility of the digital font. The texts appearing in the margins of the manuscript are placed in brackets. All different variants of letters used by the copyist are preserved (н, і, ѫ; ѿ, ѡ, Ѣ, Ѥ, ѧ, Ѧ, and others), so are the letters in superscript, the abbreviations, and the letters under *titlo*, as well as the punctuation. However, the signs in superscript, accentuation, and the ligatures are not marked.

The numbering in the description of the contents of Hil. 390 is double. The consecutive numbering of the individual entries (1., 2., etc.) fully corresponds to the original marking as written by the scribe Damian everywhere at the beginning of the texts in the upper margin of the pages with *слово* *ѧ*, and so on. Whenever after the number follows another one (eg. /1, /2, and so on) that means that there is more than one text for a given feast.

Every one of the translated Slavonic texts is accompanied by basic and most important information about its Greek original according to the catalogues: *Clavis Patrum Graecorum* (henceforth CPG)¹², *Bibliotheca Hagiographica*

⁹ The monk Damian from Hilandar monastery has been credited with writing many a manuscript, see: Л. Џернић, *О атрибуцији и средњовековних српских ћирилских рукописа*, [in:] *Текстологија средњовековних јужнословенских литература*, Београд 1981, pp. 338–339, 350–351; А.А. Турилов, М.С. Фомина, *Слово Иоанна Златоуста “О Святој Троици и о твари, и о суде Божјем”*, “Древняя Русь. Вопросы медиевистики” 2000, No. 1–2, p. 111. He also wrote the old-redaction Triodion Panegyrikon kept in the Austrian National Library – Cod. Slav. 24, see: G. Birkfellner, *Glagolitische und kyrillische handschriften in Österreich*, Wien 1975, pp. 147–150; Л. Стојановић, *Стари српски записи и написи*. [Vol.] 2, Београд 1903, p. 411 (N 4230). Cod. Slav. 24 contains homilies for the period from Lazarus Saturday to Sunday of All Saints.

10 К. Иванова, За календарните триодни сборници, писани в Хиландарския манастир, "Palaeobulgaria" 2012, Vol. 36, No. 3, pp. 11–28; Я. Милтенов, Златострой: старобългарски хомiletичен свод, създаден по инициатива на българския цар Симеон. Текстологическо и извороведско изследование. София 2013, pp. 167–186.

¹¹ We would like to express our gratitude to the brethren of Hilandar Monastery on Mount Athos, as well as to our colleagues from the Hilandar Research Library, Columbus, Ohio, for the opportunity to work with this manuscript. For this research I have used a copy of a microfilm, given to K. Ivanova by the Hilandar Research Library.

12 M. Geerard, *Clavis Patrum Graecorum*, Turnhout 1974–2003. The Greek originals are defined as *dubia* and *suspicio* only according to CPG.

Graeca (henceforth BHG)¹³, *Novum auctarium bibliothecae hagiographicae Graecae* (henceforth BHGn)¹⁴, *Repertorium pseudochrysostomicum* (henceforth Aldama)¹⁵. The editions of the Greek text that I have available are most often from *Patrologia Graeca* (henceforth PG)¹⁶. It is also noted if the works from Hil. 390 were included in the Catalogue of the repertory of the East Slavonic (mostly) miscellanies, structured according to the cycle of moveable feasts of the liturgical calendar (henceforth Čertorickaja 1994)¹⁷, as well as the Catalogue of Chrysostomian homilies in the South Slavonic and the Old Russian literature from the 11th to the 16th century (henceforth Granstrem et al. 1998)¹⁸. The editions of the original Slavonic works are provided. The appearance of Slavonic texts from Hil. 390 in other miscellanies – eg. *Zlatostruj* (*Chrysorrhoas*)¹⁹, *Paraenesis*²⁰ – is pointed out. However, the appearance of works from Hil. 390 in other old-redaction Triodion Panegyrika, is not added, neither is the existence of other versions of the texts. Furthermore, textological analysis and the characteristics of the translations are not provided²¹. Observations of this type can be found only if they were already made elsewhere.

13 F. Halkin, *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, Bruxelles 1957, Subsidia hagiographica; 8a.

14 F. Halkin, *Novum auctarium bibliothecae hagiographicae Graecae*, Bruxelles 1984, Subsidia hagiographica; 65.

15 J. A. de Aldama, *Repertorium pseudochrysostomicum*, Paris 1965.

16 J.-P. Migne, *Patrologiae cursus completus [...]. Series graeca [...]. 161 vols*, Paris 1857–1866.

17 T. Čertorickaja, *Vorläufiger Katalog Kirchenslavischer Homilien des beweglichen Jahreszyklus. Aus Handschriften des 11.–16. Jahrhunderts vorwiegend ostslavischer Provenienz*, zusammengestellt von T.V. Čertorickaja, unter der Redaktion von H. Miklas = *Предварительный каталог церковнославянских гомилий подвижного календарного цикла по рукописям XI–XVI вв. преимущественно восточнославянского происхождения*, сост. Т.В. Черторицкой, под ред. Х. Микласа, Opladen 1994.

18 Е.Э. Гранстрем, О.В. Творогов, А. Валевичюс, *Иоанн Златоуст в древнерусской и южнославянской письменности XI–XVI веков: каталог гомилий*, Санкт-Петербург 1998.

19 *Zlatostruj* (*Chrysorrhoas*) is the name of an Old Slavonic collection of Chrysostomian and pseudo-Chrysostomian homilies. Here the parallels with the *Zlatostruj* are provided using the study of Yavor Miltenov, see: Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...* When quoting the work of Y. Miltenov about the Triodion Panegyrika I apply the term used by the author *calendar homiletic miscellanies* (Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, p. 185), but elsewhere I use *Triodion Panegyrika*.

20 *Paraenesis* is a collection of homilies attributed to Ephrem the Syrian, which was translated in Bulgaria at the end of the 9th–10th c. Edition: G. Bojkovsky, R. Aitzetmüller, *Paraenesis: Die altbulgarische Übersetzung von Werken Ephraims* Freiburg i. Br. 1984–1990, Monumenta linguae slavicae dialecti veteris. Fontes et dissertationes; 20, 22, 24, 26, 28.

21 All these questions and problems require separate studies. Here I offer only preliminary observations, made in the course of the description of the texts in the manuscript.

Content of Codex Hil. 390

Sunday of the Publican and the Pharisee

1. ff. 1r–6r: Нже въ сѣйшъ юца нашего иѡанна ѧлѹстаго, архїєпікопа кѡстантина г҃а слово, въ мытарн· н фарисен· нѣлю· въ прѣ постомъ· іеже ю лѹкы стаго єѹдія· бѧвн; юуе.

Inc.: Уљвка д’ва вънндоста ... а смѣраиен се, възнесет’ се. (Lk 18:10–14).
іакоже бо б҃аie ѿблакъ съвъкоуплаиemy, ю наует’ка мрауны твориitъ въздаѹхъ.

Des.: тако оубw вса да приимемъ ѧравниемъ· н бѹщаia оулоѹчныи бѧгаia· іеже бѹдн всѣмъ намъ полѹнти· баѣтию н уљвко//любниемъ г҃а нашего іс Ѹха· іемоуже слава н дръжава въ вѣкы вѣкѡмъ амнинъ²².

(Pseudo-) Iohannes Chrysostomus, *In publicanum et pharisaeum*, Inc.: “Анѳропот дуо анвѣртсан; CPG, N 4716(c); Aldama, N 202; Granstrem et al. 1998: 142, N 435. In South Slavonic Triodion Panegyrika this text is preserved in two translations, one of the old redaction, and the other of the new redaction²³.

Sunday of the Prodigal Son

2/1. ff. 6r–13r: [В]ъ нѣлю прѣ пôмъ· стго иѡанна ѧлѹстаго· въ блѹднѣмъ сноу.
бѧвн· юуе.

Inc.: Прѣно бо уљвколюбни єжниe, проповѣдати дльжнн іесмо· (!) того бо ради
живемъ, н ходимъ н есмы· въсеже пауе врѣме дльжнн іесмо (!) се творити

Des.: вразъбы прѣлежеть· коупель вѣхъ жнть· ради распостриает се·
н юуа ѿдѣжда ю ѿца н сна н стго дхя т’уеть се· тъкмо вы въ вѣрѣ свѣтнль-
нинки въжьзѣте· н мѣсть бѧговѣроюю, ѿбна’но приложите· да иоцию іега
бѹдетъ глсъ, се женихъ греТЬ· низнѣте въ срѣтенніе іемоу· съ свѣтлымъ
свѣщамъ срѣщите н лнкъствѹюще· въпнюще н глююще· бѧвнъ гредын въ нмѣ
гнн (Mt 23:39, Mc 11:9, Lk 13:35, Jn 12:13)· іако томоу пôбаиетъ всака слава·
ууть н покланянніе· въ все вѣкы вѣкѡмъ амнинъ.

(Pseudo-) Iohannes Chrysostomus, *In parabolam de filio prodigo*, Inc.: ‘Αει
μὲν, ἀδελφοί, τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν κηρύττειν ὀφείλομεν (δι’ αὐτῆς
γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν); CPG, N 4577; Aldama, N 8; ed. PG 59,

22 I used K. Ivanova’s personal archive, consisting of a manuscript card catalogue, for my work on some of the marginal notes, the places where the microfilm was damaged, as well as on the pagination of the manuscript.

23 К. Иванова, Ц. Данова, За среднобългарския Триоден панигирик от сбирката на П. Н. Тиханов N 540, [in:] Шестнадцатые Загребинские чтения: сборник статей по итогам международной научной конференции (Санкт-Петербург, 6–7 октября 2021 года), сост. Ж.Л. Левшина, Санкт-Петербург 2022, pp. 215–216. For additional observations on the reception and the distribution of this Homily in the Slavonic literature, see: ibidem, p. 216, note 30.

col. 515–522; Čertorickaja 1994:75–76, N 02.7.02²⁴; Granstrem et al. 1998: 116, N 343. In South Slavonic Triodion Panegyrika this text is preserved in two translations, one of the old redaction, and the other of the new redaction²⁵. Apart from the Triodion Panegyrika, the Homily appears also in three of the versions of the *Zlatostruy*²⁶: N 35 in the Shorter collection, N 24 of the Third collection (from the Hilandar Monastery²⁷), and N 15 of the Fourth collection²⁸.

3/2. ff. 13r–24v: Въ тогъже нѣлю слово· иѡанна злаꙗстаго· въ блѹднѣмъ сїѣ· и въ покаянї· и въ дрѣвѣ разѹмнѣмъ добра и зла· и въ разѹмнїцѣ· бѣвнъ въ.

Inc.: Прѣвѣте оубвѣ браіе, веніе и бг҃о лѣпно іа виеніе спса нашего· богоатомъ наимъ трапезоу прѣставиіи· и прѣпльномъ уашоу єжніе прѣмѹдриєтн· урьпавъ въ в'ссе людн· пауе рек'шє в'сou въселиен'ю // напон·

Des.: не ты ли иенѣ вѣка, прѣложиыи свѣть въ тмоу· и ст҃рѣптинаѧ въ прѣвѣсть· прѣложиыи разѹмнїка на бг҃овѣстника· прѣдолѣнъ злобѣ бг҃остни· оугаси неправдѹ, прѣвѣстнию· и да же сла//вѹ твоемѹ ўлѣколюбнию· иемѹ же слава побаіетъ и ѿсть въ вѣкы вѣкѡмъ аминь.

Severianus Gabalensis, *In filium prodigum*, Inc.: Πρώην ἡμῖν ἡ μεγάλη καὶ θεοπρεπῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιφάνεια πλουσίαν τράπεζαν παραθεῖσα²⁹; CPG, N 4200; Aldama, N 446; ed. PG 59, col. 627–636; Granstrem et al. 1998: 170, N 571. In Hil. 390 this homily was attributed to John Chrysostom. In South Slavonic Triodion Panegyrika this text is preserved in two translations, one of the old redaction, and the other of the new redaction³⁰.

24 Here and elsewhere, in case that according to T. Chertoritskaya (Čertorickaja 1994) the work has more variants, I give the numbers of the texts closer to the given homily in Hil. 390 in terms of their beginning and the end.

25 К. Иванова, Ц. Данова, *За среднобългарския Триоден панигирик...*, pp. 216–217.

26 Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, pp. 96–97, 145, 160.

27 According to: К. Иванова, *Неизвестна редакция на Златоструя в сръбски извод от XIII век.*, [in:] *Зборник историје књижевности. Одељење језика и књижевности. Стара српска књижевност*, Књ. 10, Београд 1976, pp. 89–107.

28 According to Y. Miltenov, Hil. 390, unlike other *calendar homiletic miscellanies* provides the same translation, which we have in the *Zlatostruy* and its version is even better than the one in the *Zlatostruy*, see: Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, p. 97, note 27; p. 172, note 15.

29 This Greek homily is present in two of the versions of *Zlatostruy*: N 49 of the Longer collection, and N 66 of the Shorter collection, see: Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, pp. 46, 101. The relations between the two versions of the *Zlatostruy* and the text from Hil. 390 will be the subject of another study.

30 К. Иванова, Ц. Данова, *За среднобългарския Триоден панигирик...*, p. 217.

4/3. ff. 24v–29r: Тогоже иванна զլатоѹстаго· ѿ лѹкы еѹлниѧ· в драхмѣ· и яко үлекъ имѣ д’ва сна· бѧви ѿ.

Inc.: Пакы ядра хва, непрѣстанно пнво любовноје истаугаєть· прѣкъ бжніѧ զլатоզарнаѧ прѣмѹдростъ· въжеши свѣтнало ҳа, и на свѣщеннцѣ кр’стнѣ прилагаютъ· в’сѹ въселенъюю աշարյаѹциի կъ блгѹчестню.

Des.: в юнцы զակланыն и всегда жнвь си· и ѿ нась всегда ядомъ, и неизвѣдомъ прѣбываю· тѣмъже възлюбленын въ добрѣ атншн ставнао словесно въврьш්, послаюемъ вы въ тнхсие пристаннціе юго· дховномъ съвѣтомъ прѣсѣкаю помуинуѹ пнсанїн· и въ нбснын градъ рекоу довестн· в хѣ ісѣ ғн нашемъ съ нимъже юмоу слава въкоупѣ съ ѿцемъ, и съ стымъ дхомъ· и ннія и присно и въ вѣкы вѣкѡмъ амннъ.

(Pseudo-) Iohannes Chrysostomus, *In drachmam et in illud: Homo quidam habebat duos filios* (Lk 15:2), Inc.: Палін оі кólпоі Христоў јатаустовн вѣма тїс агаптїс мѣлїца вѣастаноут; CPG, N 4661; Aldama, N 386; ed. PG 61, col. 781–784; Granstrem et al. 1998: 98, N 285.

Meatfare Saturday

5/1. ff. 29v–40r: Въ сѹтоу месопоѹ· стѓо иванна զлаѹстаго, слово· за мртвые въ тѣпѣнн· и в оумиленн· и в хвалѣ бжнн· и яко недонть оумършнхъ плакатн· бѧви, ѿуе.

Inc.: Прѣтѣ дѣнъ пауе прѣвыхъ дненъ, тъщаниемъ на словѣ չуенниѧ вънндѣмъ· вѣсть бо множицю слово չтѣшнти болѣзнь· можетъ չуенниѧ повелѣннию разѣшнти оуынниѧ· и бо множицю сѹщен въуера с намн, ннія не виժоу с намн сѹще.

Des.: и оупобление невѣрныхъ ѿразнть· Тѣмъже оубо занie помлнм се· да стымъ и праведнымъ оугожьшнмъ ѿ вѣка хѹ, истииному бѹ нашемоу прнугнут се· яко томоу пѣбаєть всакаа слава, чьсть и покланянніе прѣтому аѡмъ· и жнвотворенѹмѹ дхѹ· и ннія и прно и в вѣкы вѣкѡмъ амннъ.

(Pseudo-) Iohannes Chrysostomus, *De patientia (sermo 1)*, Inc.: Ферен тїмерон мѣлїста тѡн прорѣрон ՚миерѡн споудаітерон ՚пі тѡн лѹгон тїс дїдасткаліас еісёлѳомеѹ³¹; CPG, N 4620; Aldama, N 536; BHGn, N 2103x; ed. PG 60, 723–730; Čertorickaja 1994: 82, N 03.6.02, but the end is different; Granstrem et al. 1998: 114–115, N 337. In Hil. 390 the Slavonic translation does not render the entire Greek text (it goes up to: ...каὶ τὴν τῶν ἀπίστων μίμησιν ἀποκρουσώμεθα..., PG 60, col. 729 / ...и оупобление невѣрныхъ ѿразнть..., Hil. 390, f. 40r), and an ending is added, which doesn’t match the ending given

31 This Greek homily is present in three of the versions of the *Zlatostruj* – N 11 of the Longer collection, N 52 of the Shorter collection, N 47 of the Third (Hilandar) collection, see: Я. Милтенов, Златоструй: старобългарски хомилетичен свод..., pp. 39, 99, 148. The relations between the three versions of the *Zlatostruj* and the text from Hil. 390 will be the subject of another study.

in Pseudo-Chrysostom's work, or the one in the Catalogue of Granstrem (Granstrem et al. 1998: 114–115, N 337). In South Slavonic Triodion Panegyrika this text is preserved in two translations, one of the old redaction, and the other of the new redaction³².

6/2. ff. 40r–46r: Въ тогъже со^ῦтогъ· иванна зла^ῦстаго· слово· яко недостонть оумършнхъ пракатн· и въ покланянн· бѣвн ѿуе.

Inc.: Пrho дължнн iesмы браie, съ испытанниемъ искатн живштнаго поутн· и ѿкуодн ны прибы^ῖ казнь съмртнаа, иже приимлемъ по все днн и уасы· и како // нета^ῦнинъ быв^ῶшe, въ та^ῦнніе прѣмѣннхом[’] се·

Des.: тѣмъже тъцно браie подвигнѣм[’] се· унтеще дѣше свое, и тѣлеса ѿ гробъ· да на вѣскрсенн хвѣ свѣтан іавнм[’] се· слово и ѿстн вѣнъуаваемын· слово и стояю тронцом[’] прославлѧюще· иша и стго дхя· и пнна и прно и въ вѣкы вѣквмы, аминъ.

A corresponding Greek text has not been found hitherto.

Meatfare Sunday

7/1. ff. 46r–54v: В нѣ месопо^ῦтнou· стго иванна зла^ῦстаго· и въторѣмъ пришьствн хвѣ· бѣвн ѿуе.

Inc.: По вѣнесенн гнн иже на ибса· и оуенниквмъ вѣнѣрающнмъ на ибо· и се іавн се нмъ ағгль гнн гле· можніе галнаенсци уто стонте зреще на ибо· съ пакы приндеть нмъже вѣразомъ вндѣсте іого идомща на ибо·

Des.: подражаннмъ и ива· яже не пощедѣста своего Богатва· и на прѣлежеще вѣзвратнмъ[’] се· Съ ісъ вѣнесын се ѿ вѣсъ на ибо· такоже приндеть нмъже вѣразомъ вндѣсте іого идомща· и поставитъ вѣцѣ вѣденюю себѣ· а козланще вѣшюю· и вѣдѣ комоу же по дѣломъ іого· гѣшннкомъ мѣсто исѹшенню· а правѣнниквмъ вѣнъцъ правды· томоу слава ѿсть и покланянніе въ вѣкы аминъ.

(Pseudo-) Iohannes Chrysostomus, *In secundum adventum Domini nostri Iesu Christi et de eleemosyna*³³, Inc.: Мета тѣу անâլղپտн тօն Կրիոս նման ՚Իհսօն Հրիստօն եից տօնս օւրանօնց, կալ տѡն մաթղտօն աւենչօնտօն եից տօնս օւրանօն³⁴ (PG 61, col. 775); Granstrem et al. 1998: 99–100, N 289. The texts pointed out by Chertoritskaya (Čertorickaja 1994: 89, N 03.7.04; 501–502, N 52.0.03) differ from Hil. 390, especially in their endings. The

32 К. Иванова, Ц. Данова, За среднобългарския Триоден панигирик..., р. 218.

33 Y. Miltenov established the precise Greek original of the Slavonic translation, which is a compilation of two homilies of Eusebius of Alexandria – CPG, N 5529 (PG 61, 775–778) and CPG, N 5530 (PG 86, 424–461), one Pseudo-Chrysostomian homily – CPG, N 4705 (PG 64, 433–444), and one unidentified source, see: Я. Милтенов, Златоструй: старобългарски хомилетичен свод..., pp. 103–104, note 41.

34 Eusebius of Alexandria (CPG, N 5529).

Homily is present in three of the versions of the *Zlatostruy*³⁵ – N 80 of the Shorter collection, N 13 of the Third (Hilandar) collection, and N 27 of the Fourth collection³⁶.

8/2. ff. 54v–61r: Въ тоу же нѣлю месопустноу. въ скоромнноу ющимъ жиинъ. и въ страшнѣмъ соудѣ. блѣнъ ѿ.

Inc.: Дроуцинъ и браѧ, иже мысантъ въ цѣтво божниe вънити. то да не прнальпнти сенъ жиинъ зѣашъ. и паяе да прѣповаѣаемъ на иноу жиинъ. на июже ны єи въ покрьсмавъше мнноути. небонъ иниа жиевъщенъ зде. аще и множаше днн прѣвываляемъ. таже и паяе иииниe полагаемъ.

Des.: не ганъ того. ии бѣ все прниемаєть по истинѣ кающеи се. тако же разбонинка оного прніе. и блouдннци. и мытара. тъню да се не вѣлѣнны. да се не раславнны. мѣще се бои и рекоуще. ѿвръзни намъ матъ свою гн. ты бо иеси твоуци наши. и тебѣ славу възсламо иицму и сноу и стмоу дхому. и иниа и прно и въ вѣкы вѣкѡмъ амин.

(Pseudo-) Ephraem Syrus, *Oratio in uanam uitam, et de paenitentia /* (Pseudo-) Iohannes Chrysostomus, *De salute animae*³⁷; CPG, N 4031/4622; Aldama, N 331; BHG, N 2103n; ed. PG 60, 735–738; Čertorickaja 1994: 87, N 03.6.23, 04.5.09.; Granstrem et al. 1998: 53, N 127. In Hil. 390 the text is anonymous. The Homily is present in two of the versions of *Zlatostruy*³⁸: N 76 of the Longer collection, and N 64 of the Shorter collection.

9/3. ff. 61r–64v: Въ тоу же нѣлю. тогоже иванна злаустаго. поѹченie. багослови, ѿуе.

Inc.: Се вѣдеще не просто себе иѣнраны. и попнташѣ разумѣнны. не без оума бо се єи писано. велико бо єи зло иеже кингъ не разумѣти. ѿ иихъ же оуспѣхъ прниемати. ѿ тѣхъ же невѣнниемъ врѣдъ бываєть. тако бо и былинѣ дроугонци іество цѣлантъ немоющи.

Des.: то съ горестнию срца ии дондѣть волѣзни та велѣни. а сами себѣ хмулы твореще дѣломъ, не хощемъ се въстегнути. въспренѣмъ иибъ ѿ гльбокааго съна

35 Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, pp. 103, 143, 162.

36 Y. Miltenov remarked that the translation of *In secundum adventum Domini nostri Iesu Christi et de eleemosyna* in Hil. 390 completely follows the tradition of the text from the *Zlatostruy* and other *calendar homiletic miscellanies*, see: Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, p. 174, note 20.

37 In the *Zlatostruy* there are two translations of this Greek homily: the first one is N 76 of the Longer collection, and N 64 of the Shorter collection, and the other one is – N 77 of the Longer collection, N 70 of the Shorter collection, and N 9 of the Third (Hilandar) collection, see: Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, pp. 53, 100–101, 142, 173–174, note 19. These two translations are also present in Hil. 390 – N 8 and N 14.

38 Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, pp. 53, 100. In his study Y. Miltenov noted that the beginning of the Homily is not found in any Greek text, while the Greek composition (CPG N 4031/4622) begins with the phrase: да понстинѣ въ поустошь..., see: Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, p. 53.

и в д̄ши по п̄цъм се велъми зъло· и блговољства възнищимъ всѣмъ оумомъ· да по лъчунимъ вѣчното блгостыиню· блгтни га нашего іс хд· съ нимъ же вѣчна слава, коупно и съ ствимъ дхомъ· и ниа и прино и въ вѣкы вѣквимъ аминъ.

(Pseudo-) Iohannes Chrysostomus, *In Acta Apostolorum homilia XXXIV*, Inc.: "Ора пâлун автѡн тò таπεινòv (PG 60 col. 245) ... Таῦτα εἰδότες, μὴ ἀπλῶς δὴ αὐτὰ ἐκλέγωμεν (PG 60 col. 250); CPG, N 4426; ed. PG 60, 245–252 (250–252); Granstrem et al. 1998: 120, N 361. The Homily is present in three of the versions of *Zlatostruy*³⁹ – N 12 of the Longer collection, N 42 of the Shorter collection, N 46 of the Third (Hilandar) collection.

For the Cheesefare Sunday there is no text in Hil. 390. In a note at the end of f. 64v the scribe Damian wrote that for the Cheesefare Sunday there is no work of John Chrysostom and referred the readers to a composition of Gregory the Theologian: въ сию нѣлю сыроу, не бы ииуто злаустово· и въ бгословѣ пишѣ. In the Content in the end of the codex there is also no text related to the Cheesefare Sunday.

Monday of the First Week of Lent

10. ff. 65r–91r: Въ понедѣлникъ· а нѣли поста· тогоже иванъна, златустаго слово· в постѣ и в мѣстынн· блгослови· ѿѣ.

Inc.: Блжениын павль всѣхъ іезыкъ апль· здѣвываен прино заднага и напрѣдъ спѣк· оуентель ѹрковын· вѣсвые лѣтаен· Сръль· тѣлакътын на земан, и несе досеже· земанын агъль, ибнин улвкъ· златустага ластовица· не прѣмльциен шефъ· доброланн· слави· бгогласнаа трууба· дховние гоусан·

Des.: и смотринѣше яко се лоумъше и· и въ вѣчненіе дшн· и здѣвніе тѣлесно· си въса помышланюще· и бояща багаа честопоминяюще· ѿсторпимъ ѿ вѣтменъныхъ· да оулунии бояща· блгтни и улвколюбниемъ га нашего іс хд· іемоуже слава и држава· честь и // покланяніе и власть· коупно съ безнауеніемъ вѣчемъ· и приѣстъмъ блгымъ и живштвоещиимъ дхомъ· и ниа и прино и въ вѣкы вѣквимъ аминъ.

Iohannes Ieiunator, *Sermo de paenitentia et continentia et virginitate*⁴⁰, Inc.: 'Ο μακάριος Παῦλος ἀπόστολος, ὁ τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος καὶ τῆς Ἐκκλησίας γενόμενος; CPG, N 7555; Aldama, N 269; ed. PG 88, 1937–1977; Čertorickaja 1994: 510–511, N 66.0.03 (but the text is outside of the Triodion cycle and the version seems very different from the one in Hil. 390); Granstrem et al. 1998:

39 Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, pp. 39–40, 97, 148.

40 About the authorship of the Homily and the manuscripts tradition of the Greek text, see: A. Dimitrova, *Old Church Slavonic Translations of the Homily on Repentance, Continence, and Virginity (CPG 7555) and Their Greek Sources*, [in:] *Translations of Patristic Literature in South-East European Studies. Proceedings of the session held at the 12th International Congress of South-East European Studies (Bucharest, 2–6 September 2019)*, eds. L. Taseva, R. Marti, Brăila 2020, pp. 7–10.

20, N 27. In Hil. 390 the Homily is attributed to John Chrysostom. It is found in three of the versions of *Zlatostruy*⁴¹ – N 23 and N 46 of the Longer collection, N 36 and N 37 of the Shorter collection, N 1 of the Third (Hilandar) collection⁴².

Tuesday of the First Week of Lent

11. ff. 91r–95v: Въ вѣтърнѣкъ дѣнѣ поѣда. тогоже ивана злаѹстаго, слово. въ постѣ. и въ мѣтнинѣ. бѣхъ ѿ.

Inc.: Добро є постъ. добро и утенниe кнїж'ноe. добро же є иегда и дѣянниe иеже ѿ иего послаѹмѹетъ. аще ли утешнъ тѣко а не твориши. бываєтъ ти утенниe, и обруѹенниe мокры. пишеть бо. не послаѹшателю закону, праведни ѿ га. и въ творици закономъ иправдѧет се.

Des.: Вѣшнъ ли се Ѷане не имѣахомъ мѣтыниe, и труждомъ дѣства не имѣѹиши нысоже. и вънѣ ѿрьтога ишташи. разѹмѣвшe оубо прнѣт'и мѣтыниe вѣде наунемъ. да ѿрьтогъ злаѹщимъ. и цѣтва ибнаго спѣвнмъ се. въ хѣ ѹѣ ги нашемъ. съ иимъ же ѿцоу слава, коупно и съ стымъ дѣхомъ. и иниа и прнѣо и въ вѣкы вѣкѡ.

(Pseudo-) Iohannes Chrysostomus, *Homilia de ieunio et eleemosyna*, Inc.: Каљи ѡтвѣтъ, каљи каљи таѡн Графѡнъ ѿнѣгънѡсї; CPG, N 4502; Aldama, N 217; ed. PG 48, 1059–1062; Čertorickaja 1994: 187, N 07.7.14; Granstrem et al. 1998: 51, N 121. The Homily is found in three of the versions of *Zlatostruy*⁴³ – N 69 of the Shorter collection, N 8 of the Third (Hilandar) collection, and N 3 of the Fourth collection.

Wednesday of the First Week of Lent

12. ff. 95v–103v: Въ срѣдъ, дѣнѣ поѣда. тогоже иванна злаѹстаго, слово. въ мѣтнѣ. бѣхъ ѿ.

Inc.: Вси оубо вѣдѣть иако наутишь всакого добра мѣтва є. и спѣсеню жиженѣ вѣчнѣи исходатанца. потрѣба же мнѣ // иелико мочини глаголи въ иенѣ. да ишвишнхъ жи въ мѣтвахъ, и прилежешен въ дѣло бѣже прно, быстрѣнше слово сътвори. жившен же славѣ, и въ мѣтнѣ нерадеюще дѣшоу поустоу иштаваше.

Des.: такоже и мѣтнѣ въ дѣшоу въходеци. въсако добро дѣло съ иеню въходитъ. иеже бо є храмини и основаниe. такоже є и дѣши мѣтва. тѣмъ же тѣбѣ є, // иакоже

41 Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, pp. 41, 44, 97, 141. In the Longer and Shorter collections of *Zlatostruy* the homily is divided in two parts, see: ibidem, pp. 41–42, note 72; p. 44, note 77, while in the Third (Hilandar) collection it corresponds to N 23 of the Longer and N 36 of the Shorter collection, see: ibidem, p. 141).

42 The study of A. Dimitrova placed *Sermo de paenitentia et continentia et virginitate* from Hil. 390 in the same textual version with the Third (Hilandar) collection of the *Zlatostruy*, see: A. Dimitrova, *Old Church Slavonic Translations of the Homily...*, pp. 11–19.

43 Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, pp. 101, 142, 157.

подлогом и корынь въ дѣшнѹи тврьжши се, наздати тъцино цѣломѹдрииє· крѣсть· смѣренѹи мѹдростъ· възрьжанниє· правдаѹи· попеченије іеже въ маломѹщехъ· и ѿноѹдъ речи въсѣ законы хѣви· тоиє състојетъ се· яко томѹ побајетъ всака слава· честь и покланянниє· ѿшѹи и сѹи и стмѹи дѣхѹи· и ннна и прно и въ вѣкѹи вѣкѹи амнинь.

(Pseudo-) Iohannes Chrysostomus, *De precatione oratio II*, Inc.: "Оти μὲν παντὸς ἀγαθοῦ κεφάλαιόν ἔστιν ἡ προσευχὴ, καὶ σωτηρίας καὶ ζωῆς αἰώνιου πρόξενος; CPG, N 4516; Aldama, N 348; PG 50, 779–786; Granstrem et al. 1998: 41, N 87. The Homily exists in two of the versions of the *Zlatostruy*⁴⁴ – N 73 of the Longer collection, and N 21 of the Appendix to the Shorter collection⁴⁵.

In the bottom margin of f. 103v we read: (сї слово ст҃цаѡ дѣдъ и баба)⁴⁶.

Friday of the First Week of Lent

13. ff. 103v–113r: Въ пѣ. дѣ. нѣ. по̄та· ст҃го апла павла слѣ. въ вѣзрьжанн. и въ пнѣвюющиխъ се· и въ мъздннцѣхъ :: блѣнѣ ѿуе.

Inc.: Бѣдѣ, мнози хотеть іеже многащи глахъ· ннна же и плауе глаю, враги крѣта хѣва· нмъже конъунна погыбѣль· и нмъже бѣ урѣво и слава съ стондомъ нхъ· мыслещиխъ земльнаꙗ· наше бо жніе на нбсехъ іе· ѿноѹдоже и спінтеалъ жемъ га нашего іс хѣ· іеже прѣвѣразнитъ тѣло смѣреннаꙗ нашого· (Phil 3:18–20) ннутоже тако везүннѣно, ии кромѣ хрѣтнѧльства іеже покою и лѣгкоты искати· и прнлпѣти семъ жнн· іеже іе кромѣ заповѣднѣ бѣжни· // и вольства· вѣка твои распеть іе

Des.: и прнложи къ ннмъ нмѣнниє сего жніа· и оузиши како ти хощеть вмѣрѣзноутъ· и прнгноуснти ти се զлыи тъ наѹкъ· ии възници бесконъунаго богатъства· да тоиє бѣды гонеӡнешн· и дондешн гредомъшааго добра· блгодѣтню га нашого іс хѣ· іемѹже побајетъ всакаꙗ честь и покланянниє· съ везнауенныи іего ѿшѹи· и съ прѣстымъ вѣгыимъ и жнвнвтофещињи іего дѣхѹи· и ннна и прно и въ вѣкѹи вѣкѹи, амнинь.

The text of the Homily, attributed to Apostle Paul, is a compilation of two Homilies of John Chrysostom⁴⁷: a) Iohannes Chrysostomus, *In epistulam ad Philippenses homilia XIII*, Inc.: Поллоли γὰρ περιπατοῦσιν, οὓς πολλάκις ἔλεγον νῦν, νῦν δὲ καὶ κλαῖων λέγω ... (Phil 3:18–20) Οὐδὲν οὔτως ἀνάρμοστον καὶ ἀλλότριον Χριστιανοῦ, ως ἄνεσιν καὶ ἀνάπαυσιν ζητεῖν; CPG, N 4432; PG 62, 275–282 (275–278); b) Iohannes Chrysostomus, *In epistulam ad Romanos*

44 Ibidem, pp. 52, 112.

45 See also: А. Димитрова, Сборникът "Златоструй" и Изборникът от 1076 г.: *De precatione oratio II* от Йоан Златоуст в две старобългарски версии, "Slavia" 2013, Vol. 82, No. 4, pp. 408–422.

46 See also: Д. Богдановић, Каталог ѿрилских рукописа манастира Хиландара..., p. 153.

47 Я. Милтенов, Златоструй: старобългарски хомилетичен свод..., p. 113.

*homilia XIII*⁴⁸, Inc.: Ἐπειδὴ εἶπεν; CPG, 4427; ed. PG 60, 507–524; Čer torickaja 1994: 185, N 07.7.08; 188, N 07.7.25 (both are different from Hil. 390); Granstrem et al. 1998: 23–24, N 35. This compilation is present in the Appendix to the Shorter collection of the *Zlatostruy* – N 27⁴⁹. The Homily in Hil. 390 contains a few added passages in comparison to the text attested in the Appendix to the Shorter collection of the *Zlatostruy*⁵⁰. The additions are to be found through the entire text, while in the second part, corresponding to the Chrysostomian homily *In epistulam ad Romanos homilia XIII*, they are more elaborate⁵¹.

First Sunday of Lent

14. ff. 113v–118v: Въ не· ᾧ поста· иѡанна չաւտаго· слово· въ сочиетнѣмъ жиинъ всего мнра· и въ оумиленїи, и полъзѣ· блви ՚уе.

Inc.: За сочиетною жиинъ мнра сего· и за вѣращеніе въ оутѣхѹ душамъ· нже сен жиини сочиетнѣи и погывающе вецин встава'шේ· не пакы на тыпеже срѣць вашнхъ вѣрашанте· богоатство мнноуетъ· и слава погывнетъ· лѣпота оуведауетъ· и все нѣмѣнит се· и яко дымъ погывнетъ· яко сѣнь мнмоходнть юность сочиетнаѧ·

Des.: прннметъ всѣхъ яко разбонинка· и яко любодѣнцио· и яко мъздоимца· нъ не оурсипанъ мѣеще се· не иславиъ клемлюще покаянниемъ и глюце· ѿвръзъ намъ влко ѿвръзъ, ѿвръзъ намъ нѣдѣониимъ· оубогымъ и грѣшиимъ· именъ твоего радн стго не չатворн намъ· оумлан се· оувѣшан се· не лиши насъ мѣти славы твоєи и ՚утивиа твоего· ты бо іесн ՚е нашъ· оубогымъ· ненадежъиимъ· яко твоя слава· ՚уестъ и покланянне и ՚утиво· и спсение всѣмъ прнбѣгаюиимъ к тебѣ· и пнна и прино и въ вѣкы вѣкъи амнъ.

(Pseudo-) Ephraem Syrus, *Oratio in ianam uitam, et de paenitentia /* (Pseudo-) Iohannes Chrysostomus, *De salute animae*⁵², Inc.: Ἀγαπητοὶ, ὅσοι τὰ τοῦ βίου μάταια καὶ ἀπολλύμενα πράγματα κατελίπετε; CPG, N 4031/4622; BHG, N 2103n; Aldama, N 331; ed. PG 60, 735–738; Granstrem et al. 1998:

48 The text of *In epistulam ad Romanos homilia XIII* begins with: мы же самохотн // пѣвною стврнхомъ (Hil. 390, f. 107v–108r) – compare with: Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, p. 113.

49 Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, p. 113.

50 The comparison was made with the edition of the *Reading Menologion of Makarios*, month November, days 13–15, col. 1934–1943.

51 For example, a just after the beginning of the second part of the Homily in place of the text: Того лютѣйше ничто ... вѣскорѣ бо зѣло минуют (*Reading Menologion of Makarios*, col. 1939) is recorded an addition taking up almost the whole page: ииутоже боядѣть, нашего радн небуѣженна ... Нѣ не такъ іе (Hil. 390 ff. 108r5–108v10). The examination of the text of Hil. 390 will be the subject of another study.

52 See here, p. 263, note 37.

162, N 524. The Homily is present in three of the versions of *Zlatostruy*⁵³: N 77 of the Longer collection, N 70 of the Shorter collection, and N 9 of the Third (Hilandar) collection. As part of the *calendar homiletic miscellanies* Y. Miltenov described the version of the Homily from Hil. 390 as an “independent redaction with many different textual variants”⁵⁴.

Second Sunday of Lent

15/1. ff. 119r–126r: Нѣ. є́ поста. сѣ́тъ іѡанна златого (!). слово, въ покаянніи бѣхъ ѿуе.

Inc.: Видѣстѣ ли въ синѹ нѣлю бореніе и побѣдомъ бореніе днѧволіе. побѣдомъ же хвѹ. видѣстѣ ли како покаянніе хвалімѹ бываше. и днѧволь іазвы не ст҃р’пѣ. уто се боиншъ ѿ днѧвole, покаянню хвалімѹ. уто се плауешн. уто се страшншн ъє. въ правдомъ плаую се и скр’блю и тужю.

Des.: ии помѹнніи прѣпластавъ. ии многъ поуть ходиць. ии дроугомъ се // молиць. ии исповѣдавъ, и истиноу вѣщаю правднвъ бы. зде мубо слово прѣпоконв’ше. и словеса іаже въ смѣренїи и моядності въ ино врѣмѣ пощеđв’ше. слово въсамъ ѿцѹ и синѹ и стомѹ дхѹ. и иниа и прѣно и в’ вѣкы вѣкѡмъ аминь.

Iohannes Chrysostomus, *Homilia II de paenitentia*, Inc. Еїдете тѣ проптéraφ кириакї польемон каї вікїп, польемон мѣн той діафоль, вікїп дѣ той Христої; CPG, N 4333.2; ed. PG 49, 283–292; Čertorickaja 1994, 06.7.08; Granstrem et al. 1998: 32–33, N 62. The Homily exists in two of the versions of *Zlatostruy*⁵⁵ – N 48 of the Shorter collection, and N 18 of the Fourth collection⁵⁶.

16/2. ff. 126r–130r: Въ тѹже нѣлю. тогоже іѡанна злауѣстаго. въ дѣдѣ црн. и въ павлѣ апѣ. и въ покаянніи. іако не дѣнть ѿуаіати се своего спасенія. бѣхъ, ѿуе.

Inc.: Иниа слышасте браїа, пѣнопица дѣда въпнюща и глоуща. по велнцѣн мѣостн твоен. и по многимъ щедрѣтамъ твоимъ ѿцѣстн везаконнна моя. (Ps 50:3) и пакы. ср҃це ўнсто съзижїи въ мнѣ бѣ. и дхѹ правъ ибнови въ оутробѣ моен. (Ps 50:12) дѣдъ въпніетъ. то поуту прѣуе глоуешн се. помлѹн мѣ бѣ по велнцѣн мѣтн твоен. (Ps 50:3) идѣже мѣтн ъє не соуднть. идѣже мѣтн, не истезаютъ се греши. іедино се помлѹвати се прошомъ. извѣн мѣ ѿ недѹга. поуту въпніетъ дѣдъ, ср҃це ўнсто съзижїи въ мнѣ бѣ. (Ps 50:12) створнви толнка исправленнія. толнка идоляннія.

53 Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, pp. 53, 101, 142.

54 Ibidem, pp. 173–174, note 19.

55 Ibidem, pp. 98–99; 160.

56 For further observations on the text of the Homily in *Zlatostruy*, and in the Triodion Panegyrika, including the copy in Hil. 390, see: Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, p. 174, note 21.

Des.: и павъль іаӡношевъць, и богоатън щъ глашє. ии поимованъ быхъ, иако хъ не вѣды гоняхъ. тѣм' же и мы не мозѣмъ ѿуаіати се своєго спісення. паметъ ииомѹшє съгрѣшишнхъ прѣвѣ. и спѣльшихъ се цѣтвніа ибснаго. багод, вѣтни га нашего іс хъ. иеможе слава съ шїемъ и съ прѣстымъ багыимъ и жиѡтвоещиимъ дхомъ. и ииня и прено.

(Pseudo-) Iohannes Chrysostomus, *In psalmum 1 (In Davidem regem et Paulum apostolum, de paenitentia: et in varia dicta psalmistae, quae ad Christi finem pertinent, et quod non debemus desperare de salute nostra)*, Inc.: Ἀρτίως ἡκούσατε τοῦ ὑμνογράφου Δαυὶδ βοῶντος· Ἐλέησόν με, ὁ Θεὸς; CPG, N 4541; Aldama, N 42; BHGn, N 2102w; ed. PG 55, 527–532; Granstrem et al. 1998: 92, N 266. The Homily is present in three of the versions of the *Zlatostruy*⁵⁷ – N 34 of the Shorter collection, N 44 of the Third (Hilandar) collection, N 14 of the Fourth collection.

Third Sunday of Lent

17/1. ff. 130r–140v: Въ нѣлю. Г. поста. сѣтъ иѡанна злаѹстаго. слово. ии мѹкахъ. бѣвн, ѿ.

Inc.: Потьцинмъ се възлюбленіи оубѣжати вѣчуные мѹкы. не створи бо бѣ мѹкъ // да ии въвръжеть въ ии. ии да въпад. шеи низведеть. таковаго бо ииамы ба ѹлкоклюца и мѣстнва. свѣтельствомътъ бо дѣдъ гла. бѣ сoudїи правднвъ, крѣпъкъ и даготрѹпъланвъ. и не наносе гнѣва по все днн. аще не ибратнте се, Оружніе свое ѿщѣстнть.

Des.: поутю оубо не волны зде скрѣбн бытн, таможе прено поунватн. и приуестнци бѹдемъ иензѣннхъ тѣхъ багъ. ииже бѹдн всѣмъ наимъ полѹчн. // бағтни и ѹлкоклюнемъ га нашего іс хъ. иеможе слава коупно съ шїемъ, и съ прѣстымъ багынимъ и жиѡтвоещиимъ дхомъ. и ииня и прено и въ вѣкы вѣкъ, амнн.

Homily of John Chrysostom on the passion. The Greek text is a compilation from many sources⁵⁸; Čertorickaja 1994: 134, N 05.4.03., Granstrem et al. 1998: 110, N 319. The Homily is present in three of the versions of the *Zlatostruy*, and in the Appendix to the Shorter collection⁵⁹ – N 81 of the Longer collection, N 47 of the Shorter collection, N 4 of the Appendix to the Shorter collection, and N 17 of the Third (Hilandar) collection⁶⁰.

57 Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, pp. 96, 148, 160.

58 The Byzantine sources of this compilation were established by Y. Miltenov, see: Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, p. 56, note 96. See also: Я. Милтенов, *Пъзел с единадесет елемента. Източники, текстология и значение на старобългарската компилация Слово о мѫкахъ, приписвана на Йоан Златоуст*, “Palaeoslavica” 2012, Vol. 20, No. 1, pp. 291–303.

59 Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, pp. 55–56, 98, 108, 144.

60 In his study Y. Miltenov noted that the text of the *Homily of John Chrysostom on the passion* in the *calendar homiletic miscellanies*, Hil. 390 including, is the closest to the version of the

18/2. ff. 140v–149v: Въ тѫжѣ нѣю· тогоже иѡанна զлаѹстаго· въ прѣцѣ иѡнѣ· и въ дланїаѣ· и въ трехъ отроцѣхъ· и въ покаянн· и въ постѣ· блви, вѣе.

Inc.: Весель є намъ днъ съборъ съ· и веселіе вѣгуна го тѣжтва· кака же оубо ви на є· вѣмъ оубо азъ исправленіе сощце постно· не настоиещаго поста, нѣ удеимаго· тъ бо вѣсъ въ ѿѣдомъ събраль є· тъ оуныюющи хъ прѣвѣе сего, днъ къ мѣрни ма роукама вѣзвратн· аще оубо удалиниемъ тѣуню толико тѣшаніе винесе въ ны іавн в'се·

Des.: створи ви же є и наомуни въ, тъ великъ нарец се въ цѣтви бѣнн· якоже се великъ є въ цѣтви· боядн же и намъ вѣзмоци мѣнтованн юго· и вѣсѣхъ стѣхъ· спбѣнти се цѣтвию нѣсномоу· балгтию и улѣко любниемъ га нашего іс хд· съ нимже вѣдомъ слава· устье и дрѣжава· компно съ прѣстымъ дхомъ· и нна и прено и въ вѣкъ вѣквми амнин.

Johannes Chrysostomus, *Homilia V de paenitentia*, Inc.: Φαιδρὰ σῆμερον ἡμῖν ἡ πανήγυρις, καὶ λαμπρότερος τοῦ συνήθους ὁ σύλλογος; CPG, N 4333.5; Aldama, N 526; BHG, N 941c; ed. PG 49, 305–314; Granstrem et al. 1998: 30–31, N 57. The Homily is present in three of the versions of *Zlatostruy*⁶¹ – N 33 of the Shorter collection, N 42 of the Third (Hilandar) collection, and N 13 of the Fourth collection⁶².

Thursday of the Third Week of Lent

19. ff. 149v–162v: Въ єе по срѣкѣ крѣтн иила философъ· въ смѣхѣ помышленіи· блви вѣе.

Inc.: Науетъкъ є пѣноносю цвѣть· науетъкъ же всакому доброму вѣзвѣжаніе дѣланню· дрѣжен үрѣво, оумалнть струтн.⁶³

f. 151v: ♂ любодѣланнн :: (Пері πορνείας)

Цѣломѹдрии ражаисть вѣзвѣжаннн· (Σωφροσύνην τίκτει ἐγκράτεια...)

f. 153v: ♂ срѣволюбн :: (Пері φιλарγυρίας)

Срѣволюбн корѣнь є вѣмъ злыимъ· (Φιλαργυρία πάντων ἐστὶ ρίζα τῶν κακῶν...)

f. 155r: ♂ гнѣвъ :: (Пері ὄργης)

Гнѣвъ стѣть є ненстова· (Ὀργὴ πάθος ἐστὶ μανιῶδες...)

f. 156r: ♂ пеудалн слѣ, є :: (Пері λύπης)

Appendix to the Shorter collection of *Zlatostruy*, see: Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, p. 175, note 22.

61 Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, pp. 96, 148, 160.

62 In his study Y. Miltenov noted that the version of *Homilia V de paenitentia* in the calendar homiletic miscellanies preserved the same translation as the one in the *Zlatostruy* but is closer to the archetype, while the text in Hil. 390 has its own unique characteristics, see: Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, p. 96, note 25; p. 176, note 25.

63 Пері γαστրιμаруїас (PG 79, col. 1145) is missing in Hil. 390.

Πεγαλλί ἐστι σέτοβαννίς Δῶμε. (Οὐκ οἶδε πνευματικὴν ἡδονὴν λυπούμενος μοναχός· λύπη δέ ἐστι κατήφεια ψυχῆς...⁶⁴⁾

f. 157v: Ο ὄγηνην· ελο, ἔτο (Περὶ ἀκηδίας)

Ὀγηνηνίς ἐτο νεμοσί δησεναια. (Ἀκηδία ἐστὶν ἀτονία ψυχῆς...)

f. 159r: Ο τ' ψελαν· ἀλό ζ (Περὶ κενοδοξίας)

Τύψελανίς στρῆται ἐτο νεσύμησληνα. (Κενοδοξία πάθος ἐστὶν ἀλογον...)

f. 160r: Ο γρδοστη· ελό, ἔτο (Περὶ ὑπερηφανίας)

Γρδыниа ἐτο δ' μενη δησи гнѣвна пльно. (Ὑπερηφανία ἐστὶν οἴδημα ψυχῆς ἰχῶρος πεπληρωμένον...)

Des.: κενο στρογπα цѣлнти юдномъ, и волю тъцеславнаго везуьстнiemъ н пегалю· раганниe иеднину болѣзнь творить· цѣлевомому же мѣсто строупа, везуьстнie н пегаль творить цѣлнмому· оутолнти же стѣтн бѣдно, тъцеславние н грдынию· w хѣтѣ гн нашемъ· юмо же слава вѣкы амнин.

Evagrius Ponticus, *De octo spiritibus malitiae*, Inc.: Ἀρχὴ καρποφορίας, ἄνθος, καὶ ἀρχὴ πρακτικῆς, ἐγκράτεια: ὁ κρατῶν γαστρὸς, ἐλαττοῦ πάθη; CPG, N 2451; ed. PG 79, 1145–1164. In Hil. 390 the name of this Homily corresponds to the other title by which this ascetic work was known – *Περὶ τῶν ὀκτὼ λογισμῶν*, and, as it is the case in the greater part of the Greek manuscript tradition, it is attributed to Nilus of Ancyra (of Sinai)⁶⁵ – Νιλὸς φηλοσοφъ⁶⁶.

Fourth Sunday of Lent

20/1. ff. 163r–170r: Въ нѣ. д. поста. сѣтъ иванна злачтаго, слово. w оубогыхъ. н боягатн. бѣвн. w.

Inc.: Травннци нмоуть многы разлнуны цвѣты. н ввны же на красоту фунма. ввны же на балѣство. в'се же то клоуны се улвкоу. такоже н цѣкви сѣтнхъ кннгъ утенннамн. сўльска. апльска. н прѣуьская словеса. вся же клоует се хвн. нь на травннцихъ вѣснтають санце, н оудають цвѣты н красоту нхъ погуьбнть.

Des.: н вѣзлюбншн га ба своєго всюю крѣпостню своєю. н искрннаго яко севе. млю вы боягате межоу собою улвкоулюбн. баголюбн. страннолюб'цн. баголюбн. нищелюб'цн. за вѣхъ же сихъ прославнмъ н похвалнмъ юца н сна н сѣтъ дхн. н нннн н прно н въ вѣкы вѣкнмъ амнин.

64 Οὐκ ... μοναχός (PG, col. 1156) is missing in Hil. 390.

65 B. Baldwin, A. Kazhdan, *Evagrios Ponticus*, [in:] *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Vol. 2, New York 1991, pp. 760–761; А.Г. Дунаев, А.Р. Фокин, *Евагрий Понтийский*, [in:] *Православная энциклопедия*, Т. 16, Москва 2007, pp. 557–581.

66 Our initial observation suggests that in Hil. 390 is found a different version of the work of Evagrius Ponticus from the one included in Tsar Ivan Alexander's Miscellany of 1348, see: K. Kyev, *Иван-Александровият сборник от 1348 г.*, София 1981, pp. 128–141; E. Zashev, *Lavrentiy's Miscellany (Tsar Ivan Alexandr's Miscellany of 1348). Phototype edition*, Sofia 2015, pp. 207–254. A comparison and analysis of both versions will be the subject of another study.

(Pseudo-) Iohannes Chrysostomus, *De eleemosyna*, Inc.: Οἱ λειψῶνες ἔχουσι ποικίλα καὶ διάφορα ἄνθη, καὶ τὰ μὲν εἰς τέρψιν ὄφθαλμῶν; CPG N 4618; Aldama N 296; BHGn N 939u; ed. PG 60, 707–712; Čertorickaja 1994: 512, N 66.0.07 (but the text has a different ending and it is outside of the Triodion cycle); Granstrom et al. 1998: 132–133, N 402. The Homily is present in all four versions of the *Zlatostruy*⁶⁷ – N 82 of the Longer collection, N 68 of the Shorter collection, N 7 of the Third (Hilandar) collection, and N 24 of the Fourth collection⁶⁸.

21/2. ff. 170r–176r: Въ таѫже нѣлю· слово· бѣженнааго іевсевніа· въ томъ іеже хвалити ба болещомоу· и въ нвѣт· бѣвн, ѿу.

Inc.: Въ іеднъ ю дѣнн нѣшъ и сркве алеѧаньдръ вндѣ ѹтера ѹлвка на ѿдѣрѣ слежеца· (!) и ѿнъ болещаго постын иего· и въпроси прѣстоиеніхъ· колико вѣтиме имать ю нѣли же болитъ· ювѣцаше же прѣстоиеніи и рѣше іемоу· иако, гї мѣ имать ѿнелі же бо//литъ·

Des.: тъ не власвннса· ии и похвалинъ ба рекъ· боядн имѣ гніе бѣено въ вѣкы аще оубв кто болитъ· наи богатъства кто испадеть· сего трыпѣннне въспрннн· да и тогоже вѣн'ца достоннъ боядешн· въ Ѿѣ ісѣ гні нашемъ· іемоуже слава и дръжава съ везнауеніемъ иего ѿцемъ· и жибвтвоецинъ дѣомъ· и и прѣно.

(Pseudo-) Eusebius Alexandrinus, *Quod qui infirmatur Deo gratias agere debeat et in Iob*, Inc.: Χρόνου πολλοῦ διελθόντος, ἐπαύσατο Ἀλέξανδρος ... Καὶ μιᾶς τῶν ἡμερῶν ἔξελθὼν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας, εἶδεν ἐν δοματίῳ τινὶ ἄνθρωπον ἐπὶ κλίνης κατακείμενον; CPG, N 5513; BHG, N 635h; ed. PG 861, 332–341. The Homily is present in the Appendix to the Shorter collection of the *Zlatostruy*⁶⁹ – N 34⁷⁰.

Fifth Sunday of Lent

22/1. ff. 176r–181r: Въ иѣ· є· поста· ст҃го івана злакустаго· слово въ покаянн дѣоинѣмъ· бѣвн, ѿу.

Inc.: Прѹчеи вѣтиме є ѿунстнти се и вса ю//врѣцин· помени иако дѣн наи ютгѣ (!) вндѣти имашн ибза юврѣста· и агглы прѣстоиене страшномоу соуднициомъ.

67 Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, pp. 56, 101, 142, 161.

68 In his study Y. Miltenov suggested that the version of *De eleemosyna* in the calendar homiletic miscellanies, including Hil. 390, even though preserving the same translation as the one in the *Zlatostruy* is an independent branch of the manuscript tradition of this text, see: Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, p. 177, note 26.

69 Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, p. 117.

70 The text of *Quod qui infirmatur Deo gratias agere debeat et in Iob* in the calendar homiletic miscellanies, including Hil. 390, is preserved in the same translation as the one in the *Zlatostruy* but with some lexical and other differences, see: Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, p. 177, note 27.

и приинти прѣдь ба на соудище іего. цѣломѹдрия и правды и истины соуще. и слово въздати ѿ всего жна своєго.

Des.: ѿ ѿбѣкъ подвнжныиим ѿ сotonы себѣ же іедннѣмъ тикмо вънеманье, и бѣн. тѣмъ ѿдавше тѣло се хотешнмъ бытн, многихъ бо ранъ достонно іе. горѣ же срѣцѣ възносимъ, свое слзы проливавиюще. умывавиюще душу. исповѣдающе се прѣ бѣмъ да спсемъ се и помлованн вондемъ. и пожиремъ веселеще се. насыщающе се и раѹюще се, // въ бескоиунье вѣкы аминь.

A Greek text of this Homily has not been identified hitherto.

23/2. ff. 181r–183v: Въ то же нѣлю. тогоже ивана злѣустаго. о въпльщеніи смотреніи га нашего га хд.

Inc.: Се же бо въ тронци по въмѣщенню таже пате и въущинхомъ яко на вѣкъ ше, и наказаніи. истинно нѣявлъшев. и никакоже до конца нѣреши възмогшев. за вадръжеціи оже ѿблакъ таѣнаго тѣла. іе бо се принос вндѣниес несъблажніемо іеже въ нась, и въ ніемъ же іесмы понеже съграбшаен и въ благоволіеніи и стыне тронце.

Des.: и по съедніиеніи іедннъ бы. и въ истину іе ѿ бжѣтва и ѿзвѣства. уто се оубвѣ бѣгъ разумъ іе правыихъ заповѣден. съмиславъ ше прѣжѣ оуготовльшев се самн. прѣводнми же заповѣднми гнѣнми. тъ же самъ га оуправитъ шествнія наша, на поуть миринь. съ славою и ѿстню ѿца и сна и стаго дхя и ина и прино и въ вѣкы вѣ (!).

A Greek text of this Homily has not been identified hitherto.

Monday of the Sixth Week of Lent

24/1. ff. 183v–193v: Въ поїе. га нѣ. пота. иванна злѣустаго. посланніе къ іетеру нгомуену. прошьша отъ ніего правнаа дховнааго. поѹченіе самому, и соущимъ съ ніимъ. блвы ѿч.

Inc.: Понеже писал мн іесн възлюбленыи брате да правнало ти прѣдамъ поїои. уто ти писати не вѣмъ. снальн же іе бѣ славы га нашъ га хсъ, бытн тѣвѣ наставннкоу. аще всѣмъ срѣмъ прїнесеніи се съ братию гоу боу твоему. аще хо// щеніи томоу дѣлану. то ѿзвѣства. и ніемъ. и всего мириа стрѣтотрѣпно сълаѣцн се.

Des.: и вѣры ради послушашающиъ. га же славѣ оучен ѿбѣка разумомъ. тъ да вы наставитъ въ свою волю. га славѣ да оутвѣднть срѣца ваша, въ вѣрѣ своимъ до конца. га славы своеи, мири и свою любовь даромъ вами выноу. га славѣ да съхранитъ дѣшѣ ваше. га славѣ вонди с вами цѣтвояиен ѿ прѣвыхъ вѣкъ. и ииѣ и прино и въ вѣкы вѣкими аминь.

(Pseudo-) Iohannes Chrysostomus, *Epistula ad abbatem*. Inc.: Ἐπειδὴ ἔγραψά μοι, ποθεινότατέ μου ἀδελφέ; CPG, N 4734; Granstrem et al. 1998: 105, N 304.

25/2. ff. 193v–195r: Въ тъжес днъ, слово· в ощущението· и в чуенницихъ· сирий· в ногоменето· и в урънцихъ· благослови· ѿсе.

Inc.: Беъзъ хитростн кръмгии, готовъ въ потоплиене кораблю боядѣть· и не въгласи съ ногомене, погнеъзъль урънциемъ іе· неизвѣстъни пастыры, свѣніе пажити пасеть въвъце· и ногумъни кромѣ поутн ходѣ, казнть (!) братнио· не разумѣвають гроубъ ногумъни въ мразѣ посѣзъ пасоуцъ въвъце, ии въ врѣме напастн съблюсти ю вѣсть·

Des.: яко все разумѣвающе противъеще се юзыкъ· да оумиуетъ вънити въ землю вѣтованъною· югоже ради блаженное и бестрѣтое жнѣе жнвъшъе възмѣжніе тѣдѣвъмъ истинное прніемлюще съ веселіемъ· хвалеще хада нашего· юмуже слава чистъ въ дръжава съ ѿцемъ, и съ єтимъ и жнввтвоещиимъ дхомъ· и ина и прино.

Nilus Ancyranus, *De magistris et discipulis*, Inc.: "Ατεχγος κυβερνητης ἑτοιμος ναναγία και ἀνεπιστήμων ἡγούμενος; CPG, N 6053. In Hil. 390 this Homily is anonymous.

Tuesday of the Sixth Week of Lent

26. ff. 195r–199r: Въ втѣръ, є нѣли поѣта· иванна злаустаго· слово· въ имѹщихъ· яко же оубо влѣтъ подаиати не имѹщимъ пользно· и въ поповѣхъ· блви· ѿсе.

Inc.: Улѣкољбъцъ єбъ оущедраи рођа нашъ· и не вставляи веакого улѣка везъ своеио влѣтн· не тънно влѣгъимъ дана бысть влѣтъ; ии и грѣшныимъ· понеже неизвѣдлии єи и неиземѣръни; на злыи и на добрыи· и хотеть да быше вси спаси се ѿлѣци· и не прѣзираи грѣшнааго·

Des.: тѣмъ же недонть родителема на много лѣта вставити отрѹете (!) неизр҃щенъ· въвъе бо неизнаменанно влѣнія честъ бывають· знаменіе бо хвѣ хранитъ имѹщаго сего знаменіе· слово же скончъя въ семъ· и вѣроу бывшоу, иде патрїарѣ въ цѣковъ· въ хѣ ісѣ гнѣ нащемъ· юмуже слава и дѣжава· чутъ и покланяніе· и ина и прино.

(Pseudo-) Eusebius Alexandrinus, *De eo qui gratiam communicare possit non habenti et de presbyteris*. Inc.: Ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς οἰκτείρων τὸ γένος ἡμῶν, οὐκ ἀφίσι πάντα ἄνθρωπον ἀνευ τῆς αὐτοῦ χάριτος (PG 61, col. 783); CPG, N 5514; Aldama, N 286; BHG, N 635i; ed. PG 61, 783–786, cf. PG 861 341–349; Granstrem et al. 1998: 142–143, N 436. In Hil. 390 this Homily is attributed to John Chrysostom. It is present in three of the versions of the *Zlatostryu*⁷¹ – N 99 of the Longer collection, N 24 of the Shorter collection, and N 38 of the Third (Hilandar) collection.

71 Я. Милтенов, *Златострой: старобългарски хомилетичен свод...*, pp. 59–60, 95, 147.

Wednesday of the Sixth Week of Lent

27. ff. 199r–203r: Въ срѣтѣ ѧ нѣліе. поѹченіе. блѣні, ѿуе.

Inc.: Всѧкы се подвижны, да възможемъ въ себѣ имѣти дѣхъ стынъ. имъже є поручено дѣнство іого. и многою ѿстеню пѣно є оугражати стынь. велико бо є іеренско достоинство. имъже во є сань дань. іеже штавнте рѣ штавет се. греши. понеже павль рѣ.

Des.: и вѣра іого въ вѣре приведе. се же все глахъ. не хвале сиѣхъ злыихъ. и да вы не хоугащете нерене. въ много здо не вѣнните. сего бо дара не даиеть нерен. ии аггль. ии архаггль. и иемже се нерен слоужитъ пнна. ии ѿцъ и сань и стын дѣхъ. іеможе слава и дѣжава. ѿтъ и покланяніе. и пнна и прѣно и въ вѣ [...]⁷².

This Homily is anonymous. A Greek text has not been identified hitherto.

Thursday of the Sixth Week of Lent

28. ff. 203r–207v: Въ. ѿ. ѧ. нѣ. поѣта. възискан [...] дѣнстви. и въпрошеніе [...] и Григорія

Inc.: Откրъвение єт [...] ны пов [...] горы [...] оучен [...] // ѿѣун главы комоужжо греши, іеже съгрѣшають ѿѣци. разумъ да съдѣвають къ прощенію греши ии. створише мѣ дѣн въ оудоли албѹюще ии млаеще се. бы же на ии хъ оужасъ по, мѣ днечъ. іавише же пльци мнозн. и ста прѣ ииим аггль гнъ въ рицахъ вѣлахъ.

Des.: идеже ѿгнь не оугасаен. и ѿръвъ не оумироен. и тма кромѣшина. гроза и вѣпль. плауть. скрѣжеть зонбомъ. аз бо іесмъ гѣ єй. подаваен греши ѿуе на ѿда. и до ѿетврата года. на иенавндеїнхъ ме, и не твореїнхъ волю мою. и сътвором мѣтъ ѿ тиѳонциїи гоðь любеїнмъ ме, и хранеїнхъ повелѣнїа мота. мота бо є слава и цѣтво въ вѣкы амнн.

The Apostolikon *Didascalia Domini*, Inc.: Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, μετὰ τὸ ἀναληφθῆναι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐκ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, κατῆλθον οἱ δώδεκα μαθηταὶ αὐτοῦ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσάφατ; ed. Nau 1907: 230–243⁷³; BHG, N 812a–e; Santos Otero 1981: 233–236⁷⁴. The latest edition and a study of the Slavonic text was completed by Johannes Reinhart (Rajnhart 2014: 141–160)⁷⁵. Although the title of this Homily is only partially preserved in Hil. 390,

72 The lower part of f. 203r was torn, hence part of the end of this Homily, as well as the title and part of the beginning of the next one are missing. It is not possible to know how much of the text is missing, thus I have marked the omissions with three dots in square brackets [...].

73 F. Nau, *Une Didascalie de Notre-Seigneur Jésus-Christ (ou: Constitutions des saints apôtres)*, “Revue de l’Orient Chrétien” 1907, Vol. 2, No. 12, p. 230.

74 A. de Santos Otero, *Die Handschriftliche Überlieferung der altslavischen Apokryphen*. Vol. 2, Berlin–New York 1981.

75 Й. Райнхарт, *Славянский перевод апокрифа Didascalia Domini / Откровение святым апостолам* (BHG 812a–e), “Studia Ceranea” 2014, Vol. 4, pp. 141–160. About the manuscript tradition of the Slavonic text and its editions, see: ibidem, pp. 141–142. See also: Соколов М.,

one can see that it is the same as the heading of the text in the manuscripts N 298 of the Romanian Academy, Bucharest, and N 490 of Mikhailovsky zlatoverhii monastery, Kiev: въ чѣ-ш-нѣ. по възысканїи прѣмѣрости въ прошенїи ст҃го василия и глигопиа. въ елглови (from N 298 of the Romanian Academy, Bucharest)⁷⁶.

In the bottom margin of f. 204r is written: (сїе хѣла н развращенїе), in the left margin of f. 207v: (мъчн н лажн іеретнѹе нѣ тако)⁷⁷.

Friday of the Sixth Week of Lent

29. ff. 207v–217r: Въ пѣ. ѿ. нѣ. по та. слово ѿца нашего василія, епікопа кесаріє кападокійскаго. како ё пѣбно бытн үрѣн'цемь. бѣн ѿ.

Inc.: Слышишь братіе моя бѣнаша га глюща. нже вставитъ ѿца н мѣръ. н братню н сестры. жену н ўеда. н гредеть по мнѣ. // всако тъ бѣланъ ё соудибо. н мѣдѹ приинметь нбсною. (Mt 19:29) н пакы. н жене вставитъ ѿца н мѣр. братню н сестры. не възметь кѣта своєго. н идеть по мнѣ. нѣ мн пѣбъни. (Mt 10:37–38) н пакы.

Des.: Єланко нхъ достиже правила сего. да въндафуть н да бѹть приемннцн, бѣженаго гла мѣтнваго глющаго. гредѣте бѣланън ѿца моего. приинмете оғготованнои вамъ цѣтвн ѿ сложенїа всего мнра. іегоже да спѣблени бѹдемъ. въ хѣ тѣ гн нашемъ. н пнна н прѣно н въкы вѣквь амнн.

Basilus Caesariensis, *Sermo XV (De vita monastica)*, Inc.: Ἦντοι μαρτυρεῖσθαι τὸν πατέρα καὶ μητέρα, ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα, ἐνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μον, οὗτος λήψεται εὐλογίαν ἐκατονταπλασίονα, καὶ ςωὴν αἰώνιον (Mt 19:29) κληρονομήσει. Καὶ πάλιν· ὅστις οὐκ ἀφῆκε πατέρα καὶ μητέρα, ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφὰς, καὶ μὴ ἐπάρας τὸν σταύρον καὶ ἀκολουθήσας μον, οὐκ ἔστι μοῦ ἄξιος. (Mt 10:37–38) Καὶ πάλιν...⁷⁸; CPG, N 2893.

Saturday of the Sixth Week of Lent (Lazarus Saturday)

30/1. ff. 217r–224r: Въ сонѣто, ѿ. въ ѿтворо днєвніемъ лазарин, слово. тимоѳеѧ преъзвнтера іерлмъскаго. бѣн ѿ.

Откровение святым апостолам, [in:] *Материалы и Заметки по Старинной Славянской Литературе*. Выпуск первый, Москва 1888, pp. 58–72; М.Н. Сперанский, *Откровение святым апостолам, Древности*, “Труды Славянской Комисии Московского Археологического Общества” 1907, Т. 4, pp. 259–269; А. Милтенова, *Едно непроучено съчинение за “Последните времена” в руската ръкописна традиция*, [in:] *Филология. История. Изкуствознание. Сборник в чест на проф. дѣян Стефан Смядовски*, съст. Е. Мирчева, София 2010, pp. 9–10 and others.

76 According to: Й. Райнхарт, *Славянский перевод апокрифа...*, p. 142.

77 See also: Д. Богдановић, *Каталог ѿрилских рукописа манастира Хиландара...*, p. 153.

78 According to: J. Gribomont, *Histoire du texte des Ascétiques de s. Basile*, Louvain 1953, p. 317.

Inc.: Вѣроу наѧмь многѡцѣнноѹю лаざарѹ ՚ннѧ се дѣль прѣлагаетъ вѣроу· въ нienже вса днвна и многѹтъомиа и свѣтла бжниа, въ истинѹ любоустьниа· и цркаго иѣкоторааго науенниа имоѹчи· вѣри бо прнтуа въдова· постелиа же свѣтъ· жиѡвти же дѣланниe· ѿцъ трапезом творить· сѧ же вино лѣиетъ· и дѣхъ проѹхаиетъ пнренниe· (!)

Des.: въсъ же кроѹгъ земльныи играиетъ· и прѣстолъ иблачныи свѣтлантъ се· великорадѣнии ликъ апльскыи иберѣаетъ се· ибо прѣвъзноситъ се въ ишьшии // с иего· и прѣвываяще на иемъ по разумѣвающе силау иего· томѹ слава въ вѣкы вѣкѡмъ, амннъ.

Hesychius Hierosolymitanus, *Homilia I in resurrectionem Lazari*, Inc. Δεῖπνον ἡμῖν πολυτελές Λάζαρος αῦθις ἴδου σήμερον παρατίθησιν, δεῖπνον ἐν ὧ πάντα θαυμαστά, πολυανθῆ καὶ λαμπρά, Θείας⁷⁹; CPG, N 6575; BHG, N 2214; ed.: Aubineau 1978: 402–426; Čertorickaja 1994: 239–240, N 10.6.08, attributed to Timothy of Antioch. In Hil. 390 the Homily is attributed to Timothy, a presbyter of Jerusalem.

31/2. ff. 224r–229v: Ст҃го иѡанна ՚лаѹстаго слово· ѿ иѡанна ՚улиста· вѣкъ иѣкто боле лаざарѹ ѿ витание· ѿ въсн маѹини и маѹфи сестры иего· вѣкъ же маѹниа помаžавшиа га муромъ· блви ѿуе.

Inc.: Мнози ՚лвци иєѓа виđетъ иетера оугажающа ՚бѹ· стражониа же лютѣ· наи въ недѹгъ въплююща· наи въ овожество· наи въ дроѹгое таково, съблажняютъ се· не вѣдеще иако паѹе тако ՚бѹ годѣ ѕи сицево стражниe· понеже бо и лаざарѹ дроѹгъ хвѣ болѣаше, того ради пославше глахѹ· се иегоже любиши болить (Jn 11:3)· вѣкъ иєдннъ ѕи боле въ виђаниї.

Des.: Слышиала бо вѣкъ иако азъ иесмь въскрѣшеніе и жиѡвти (Jn 11:25)· нынѣ тако не рече въскрѣнть нынѣ утю· вѣроу ги иако ты иесн сѧ бжни (Jn 11:27)· также оубо хсъ· всакъ вѣроуен въ ме, аще и оумреть жиѡв бѹдеть (Jn 11:25)· томѹ слава и дръжава съ ѿцемъ и съ ѿтъимъ дхомъ· и ՚ннѧ и прнно и въ вѣкы вѣкѡмъ.

Iohannes Chrysostomus, *In Iohannem homilia 62 (In Lazarum)*, Inc.: Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ὅταν ἴδωσι τίνας τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ πάσχοντάς τι δεινὸν; CPG, N 4425.62; Aldama, N 430; BHG, N 2222; ed. PG 59, col. 341–348; Čertorickaja 1994: 250, N 10.7.15.; Granstrem et al. 1998: 166, N 549. The Slavonic text in Hil. 390 is a partial translation of the Greek Homily⁸⁰.

79 According to: M. Aubineau, *Les homélies festales d’Hésychius de Jérusalem*. Vol. 1: *Les Homélies I–XV*, Bruxelles 1978, p. 402.

80 Up to: ... Ακούσασα γὺρ, ὅτι Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ, οὐδὲ οὕτως εἶπεν, Ανάστησον αὐτὸν· ἄλλὰ τί; Πιστεύω ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Τί οὖν ὁ Χριστὸς πρὸς αὐτήν; Πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καὶ ἀποθάνῃ, ζήσεται.... (PG 59, col. 346).

32/3. ff. 229v–234r: Слово, Третнис (!) въскръшенни лазаревъ.

Inc.: Прѣтѣ възлюбленїи праѣно любеци· пауе соѹще рещи говѣнини хѣтолюбци· на сладните се днѣ нензрѣнните радости· се бо въснѧ намъ прѣсвѣтлата днѣнница· текомущна прѣ праведнити сѫщемъ· и вадающи въскрѣсеніе хво· на слаждаки ѹи вѣрнити срѣда·

Des.: тѣмже вради поревноуми· тѣхъ вѣразы на се възъмши· да и мы бѹ дроѹжн створиши се· добрата дѣла створиши· съ мѣнци вѣтви възъмши да срещемъ и, славеше и въпнюще· блѣнь гредын въ нмѣ гнѣ бѣ гнѣ юан се намъ (Ps 117:26, 27; Mt 23:39; Jn 12:13)· икоуже слава съ ѿцемъ и съ єтимъ· дхомъ· и ннѧ и прено и въкви въкви.

Clement of Ohrid (possibly), *Encomium for the Resurrection of Lazarus (second)*; edited in: B. Angelov, K. Kuev, H. Kodov, K. Ivanova, *Kliment Ohridski. Sabrani sachinenija*. Vol. 2, Sofia 1977, pp. 837–843⁸¹; Čertorickaja 1994: 236, N 10.5.03, 10.5.06; 239; N 10.6.07⁸²; Granstrem et al. 1998: 112, N 329. In Hil. 390 the Encomium is anonymous⁸³. The end of the Encomium in Hil. 390 is the same as the end of the work in the greater part of its manuscript tradition. However, the end of this Encomium in the edition of the text is different, since the publisher used a contaminated version of the work⁸⁴. The text in Hil. 390 is the closest to the one in N 298 of the Library of the Romanian Academy, Bucharest⁸⁵.

33/4. ff. 234r–237v: Похвала въятвѣднѣвномъ лазарево.

Inc.: Се прѣтвѣчеть свѣтоизарное трѣтьтво, хва въскрѣсенія вѣразъ повѣдае· се свѣтоизарнаѧ памет хва ѿудеса пронауѣтаючи· уятвѣднѣвное въстание лазарево· плоды носитъ тѣндинѣвнаго въстаниѧ хва· се вторы прѣтъя лазарь юан се·

Des.: дроѹжн иже ѿ дрѣвнѧ вѣтви ломеюще съ мѣнци въпнѧхомъ· блѣнь греди въ нмѣ гнѣ цѣль исѹсъ (Jn 12:13)· мнѣ на ѡеман и слава въ вышинихъ (Lk 2:14)· блѣнь прн/шьдын шеновнти ѿбѹка юства· и спѣстн погибшаго· ѿсанна въ вышинихъ (Mt 21:9; Mc 11:10)· славномому въ тreichъ съставѣхъ компно съ ѿцемъ и съ єтимъ дхомъ· и ннѧ и прено и въкви въкви амнъ.

Clement of Ohrid, *Encomium for the Resurrection of Lazarus (first version)*; edited in: B. Angelov, K. Kuev, H. Kodov, K. Ivanova, *Kliment Ohridski. Sabrani sachinenija*.

⁸¹ It has been accepted and it is published as a possible work of Clement of Ohrid, see: Б. Ангелов, К. Куев, Х. Кодов, К. Иванова, *Климент Охридски. Събрани съчинения*. Т. 2, София 1977, pp. 815–819.

⁸² In Chertoritskaya this beginning (with certain variants) is given several times, also with another number (N 10.6.22.) (between the incipits), even though it is not included in the Catalogue.

⁸³ Hil. 390 was not included in the archeographic overview of the Homily, see: Б. Ангелов, К. Куев, Х. Кодов, К. Иванова, *Климент Охридски...*, pp. 820–823.

⁸⁴ Ibidem, p. 843; К. Иванова, *Риторичните творби на св. Климент Охридски и на книжесовниците от неговата школа в южнославянските календарни сборници*, [in:] *Св. Климент Охридски в културата на Европа*, ред. С. Куюмджиева [et al.], София 2018, p. 78.

⁸⁵ See: Б. Ангелов, К. Куев, Х. Кодов, К. Иванова, *Климент Охридски...*, p. 843.

Vol. 1, Sofia 1970, pp. 573–577⁸⁶. Čertorickaja 1994: 237, N 10.6.01.; 251–252, N 10.7.21. The Homily in Hil. 390 is anonymous.

Sixth Sunday of Lent (Palm Sunday)

34/1. ff. 237v–241v: Въ нѣлю цвѣтоносною· слово феѡгнїа превѣнтера іеральмъскаго бѣви ѿуе.

Inc.: Придѣте възраѹи се г҃вн· въсканкнѣмъ б҃ѹ спѣнтею нашемоу· варниъ лице юго исповѣданнїемъ· и въ памѣхъ въсканкнѣмъ юмоу· понеже просвѣтн сѣдецеи въ тмѣ неразумнїа· и въ сѣнн идолъскує съмртн· яко сѣ прадѣдноу пальтиымъ своимъ пришествиемъ· и непрѣложимъ сиꙗниемъ своего си бѣтва.

Des.: исталѣшие ны пакы шеновини баптию бытенскою· поюще юмоу побѣдноу пѣсни съ вѣсми нѣсными слалии· глююще· бѣвень пришьдын смотрѣланви· и пакы приходен үлколюбно въ нмѣ ба и ѿца· юможе пѣбаєть всака слава· ѿть и дръжава· величие и ве//ликолѣпніе· съ прѣстымъ бѣгымъ и жиѡвѣтвореніи дѣхомъ· непрѣходецие вѣкы амнн.

Theognius presbyter Hierosolymitanus, *Homilia in ramos palmarum*. Inc.: Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ ἀλαλάξωμεν τῷ Θεῷ τῷ σωτῆρι ἡμῶν; CPG, N 7378; ed. Noret 1971: 113–142⁸⁷; Čertorickaja 1994: 245, N 10.7.02. The text from Hil. 390 was included in the edition and the study of the Slavonic translation⁸⁸.

35/2. ff. 241v–243v: Стго ѿца нашего аѳанаснїа алѣзандръскаго· слово· въ цвѣтоносною нѣлю· и въ лазарн.

Inc.: Страшила възлюбленїи таини днѣ въ нефлѣмѣ бы· таини бо мнѣ хвалити проповѣданнїо ѿ прѣкъ· и ѿ хѣ съврьшеноу· яко же бо бѣвень гредын въ нмѣ гнїе (Ps 117:26; Mt 21:9; Mt 23:39; Jn 12:13), по бѣтвѣному дѣдѹ· и пакы тѣже· ись оуть мѧцъ и съ соѹциихъ съврьшналь иен хваломъ·

Des.: съ масльними вѣтвьми мѣтваго и бѣлаго поманимъ глююще· бѣвень пришьдын· и насы ради шеннишавы богатъ си· да мы иищетою юго шеногатн се (2 Cor 8:9)· приходен съ славою соуднїи жиѡимъ и мрѣтвимъ· томѹ слава и дръжава въ вѣкы вѣкѡмъ.

Athanasius Alexandrinus, *Sermo in ramos palmarum*. Inc.: Φρικτόν, ἀγαπητοί, μυστήριον καὶ σήμερον ἐν Ἱερουσαλὴμ γέγονε· μυστήριον δέ

86 Hil. 390 was not included in the archeographic overview of the Homily, see: Б. Ангелов, К. Куев, Х. Кодов, *Климент Охридски. Събрани съчинения...*, pp. 548–567.

87 J. Noret, *Une homélie inédite sur les rameaux par Théognios, prêtre de Jérusalem (vers 460?)*, “Analecta Bollandiana” 1971, Vol. 89, pp. 113–142.

88 F. Thomson, *The Slavonic translation of Saint Theognius of Jerusalem's Homilia in ramos palmarum*, “Analecta Bollandiana” 2008, Vol. 126, pp. 277–310. The Slavonic translation was published according to Codex N 384 from the Collection of the Hilandar Monastery with different readings according to Hil. 390, which often are closer to the Greek original (F. Thomson, op. cit., p. 297).

φημι τὸ ὑπὸ τῶν προφητῶν κηρυχθὲν⁸⁹; CPG, N 2236; ed. PG 26, 1309–1313; ed. Nordberg 1962: 42–45⁹⁰; Čertorickaja 1994: 246–247, N 10.7.05. In South Slavonic Triodion Panegyrika this text is found in two translations, one of the old redaction, and the other of the new redaction⁹¹.

36/3. ff. 243v–247v: Въ цвѣтоносочю нѣлю. сѣло. блѣви ѿуе.

Inc.: Дѣнь браѧ съзываетъ насъ свѣтозарынъ апль на радѣ дѣховночю. велеглѣно въпніе и глаѧ. раѹнте се въ гнѣ въсегда. и пакы рекоу раѹнте се (Phil 4:4). смотреніе се єжне всѣмъ улѣкъ разоумно да боядѣть. г҃ь бланъ. ии въ чесомже пциѣте се.

Des.: юдноглѣно хвалоу юмоу въснлающе. блѣвень гредын въ нме гнѣ. бѣ гѣ и ювн се наим (Ps 117:26, 27; Mt 23:39; Jn 12:13). и пакы хоте прннт въ славѣ бѣтва своєго, соуднти жнымъ и мрѣтвымъ. блѣвень гредын въ нме гнѣ (Ps 117:26; Mt 21:9; Mt 23:39; Jn 12:13). иже славнымъ прино съ ѿуемъ и съ єтымъ дѣхомъ. и ии и прино и въ вѣкъ вѣкъ амнни.

Clement of Ohrid, *Encomium for Palm Sunday*; edited in: B. Angelov, K. Kuev, H. Kodov, *Kliment Ohridski* ..., pp. 594–597⁹²; Čertorickaja 1994, 10.7.01.; Granstrem et al. 1998: 50, N 115. The Homily in Hil. 390 is anonymous. The authorship of Clement of Ohrid is considered very possible⁹³. In old-redaction Triodion Panegyrika the Homily is present in at least two different versions⁹⁴. Based on our preliminary observations on the text of the Homily, it is difficult to say if the text in Hil. 390 corresponds to either of these two versions, or, similar to other old-redaction copies, presents a separate variant⁹⁵.

89 According to: H. Nordberg, *Athanasiiana: Five homilies, Expositio fidei, Sermo maior. Part 1: The Texts*, Helsinki 1962, p. 42.

90 H. Nordberg, *Athanasiiana*..., pp. 42–45.

91 К. Иванова, За календарните триодни сборници..., р. 18; К. Иванова, Е. Велковска, Хиландарская рукопись N 404 (Предварительные заметки к истории новоизводных панигириков на Афоне), [in:] Афон и славянский мир. Сб. 1: материалы междунар. науч. конф., посвященной 1000-летию присутствия русских на Святой Горе. Белград, 16–18 мая 2013 г., сост. и научный ред. Ж.Л. Левшина, Святая Гора Афон 2014, р. 251. For a third translation in the East-Slavonic tradition, see: В. Литвиненко, И.М. Грицевская, *Триодные гомилии Псевдо-Афанасия Александрийского в новоизводных болгарских Панигириках (гомилиариях)*, “Palaeobulgarica” 2020, Vol. 44, No. 2, pp. 82–83.

92 Hil. 390 was not included in the archeographic overview of the Homily, see: Б. Ангелов, К. Куев, Х. Кодов, *Климент Охридски*..., pp. 586–588.

93 Б. Ангелов, К. Куев, Х. Кодов, *Климент Охридски*..., р. 586.

94 К. Иванова, Ц. Данова, *Опит за систематизиране на...*, pp. 30–31.

95 Ibidem p. 30, note 21.

Holy Monday

37/1. ff. 248r–268v: Въ поñелннкъ веñнie нѣ· прпôбнаго ѿцá нашего ефрема слово·
в прѣкраснѣмъ иѡснфѣ· бѣвн ѿуе.

Inc.: Бѣ авраамовъ· бѣ исааковъ· бѣ наквва· бѣ бѣвн прно нѣбавлєн сѣме
праведное свонхъ слѹгъ възлюбльшнхъ тє· дарѹн же іако блѓъ· да въскнпеть
въ мнѣ потоци твоиे блѓти съ множвомъ иѡналиа· да бнхъ възмогль написати
свѣтлое въелкое поздорище в прѣкраснѣмъ иѡснфѣ·

Des.: ієѓаже оузыѣ наквва иѡснфа гредомца· прѣтекъ паде на нь съ плачемъ
глїе· да оумроу оуже іако вндѣхъ чедо мое· за всѣхъ же снхъ хा славословнмъ съ
ѡцемъ н съ єтимъ дхомъ· іемоуже слава н дръжава· честь н покланянне· н ннда
н прно н въ вѣкы вѣквмъ, амнин.

Ephraem Syrus, *Sermo in pulcherrimum Ioseph*. Inc.: Ὁ θεὸς τοῦ Ἀβραὰμ,
ὁ θεὸς τοῦ Ἰσαάκ, ὁ θεὸς τοῦ Ἰακώβ⁹⁶; CPG, N 3938; BHG, N 2200–2200e,
BHGn, N 2200f-g; Čertorickaja 1994: 262–263, N 11.1.26. Homily N 96 of the
*Paraenesis*⁹⁷.

38/2. ff. 268v–274r: Въ тъже поñелнкъ въелкыиे нѣлие· иѡанна злаустаго, слѣ
в иѡснфѣ· бѣвн ѿуе.

Inc.: Вълагаюте се корабльннцн въ поѹнноу моръскою въелкою· нмъже не
боудетъ земле, нн горы· нн хъльма вндѣтн· нн холоун· нн земле нѣкое зреше·
тьуню звѣзы гладающе· н по тѣхъ корабль правеще спсенн бываютъ· црковн же
оуценнцн въ поѹннѣ жнїа сего соѹще· не на звѣзы нѣкое зреше·

Des.: в апѣхъ се ъено бы· понеже іоуда ѿпадъ ѿдавн се· Вѣте ли како
говѣннн ради цѣломѹдрънаго, до конуннны ѿдет се іемоу· говѣннннаго ради
цѣломѹгнна въ нѣснѣмъ іе цртвн· Сн же вамъ речена быше братнє· да н вы
пбните се томоуже жнїю· н тоуже славу приислан· іемоуже хвала іе н честь въ
вѣкы вѣквмъ амнин.

Čertorickaja 1994: 256, N 11.1.04.; Granstrem et al. 1998: 156, N 489. The
Homily is attributed to John Chrysostom. A corresponding Greek text has not
been identified hitherto.

96 According to: G. Bojkovsky, R. Aitzetmüller, *Paraenesis...* Vol. 4, Freiburg i. Br. 1988,
p. 282.

97 The Slavonic versions were published together with the Greek text: ibidem..., pp. 282–353.
Compared to samples from this edition, the text in Hil. 390 in its greater part is similar to the Middle
Bulgarian Paraenesis of Lesnovo (Lesnovski parenesis), while the end and certain parts of the Homily
are closer to the Old Bulgarian translation, preserved in Russian copies. A complete analysis
of this version will be the subject of another study. About the history of this homily in the Medieval
Croatian literature, see: Й. Райнхарт, *История на старобългарския Паренесис при хърватите:
Слово за прекрасния Йосиф*, “Преславска Книжовна Школа” 2008, No. 10, pp. 106–124.

Holy Tuesday

39/1. ff. 274r–282v: Въ вѣкъиѣ нѣ слово іѡана смѣренаго урѣнца и презвитера дамаскіна. и въ мѹсъхшен смоковници. и въ прнтуи винограда. бѧви ѡуе.

Inc.: Движет ме на глагоние сълнчноје божніе слово ѡуе. иже ѿуь тадръ не ѿстонпль. и въ оутробѣ дѣнун нєвшансно рожъ се. мене ради по мнѣ быив, соѹшии бѣтвомъ. и пôбогрѣдно мнѣ вбложъ се тѣломъ. иже тадре на херувимъскыи // колеснциахъ. и на землан на жрѣбе въсѣдъ цѣ славы.

Des.: вбладан сѹмѣмъ монмъ влко. и наслѣдѹн и. и вбнтѣль створи съ ѿцемъ и дхомъ. рашири въ мнѣ житнѧ дѣнство прѣстаго дха. ты бо іесн въ мон. и прославлю те съ безнауеніемъ твоимъ ѿцемъ. и съ прѣстымъ бѣгымъ и жицвтворещимъ дхомъ. и ннія и прино и въ вѣкы вѣкѡмъ, аминь.

Johannes Damascenus, *Oratio in fidum arefactam et in parabolam vinea*. Inc.: Кївѣ мѣ прѣс тѣ лѣгеви ѿ єнупостатос той Ѹеої каї патрѣс лѹгос, ѿ тѡи патрикѡн кóлпѡн оўк ѿпостас; CPG, N 8058; ed. PG 96, 576–588; ed. Kotter 1988: 102–110⁹⁸; Čertorickaja 1994: 266–267, N 11.2.04⁹⁹. In South Slavonic Triodion Panegyrika the Homily is found in two translations, one of the old redaction, the other of the new redaction¹⁰⁰. The place of the text of Hil. 390 in the manuscript tradition of the old-redaction translation is still not properly studied¹⁰¹.

40/2. ff. 282v–289r: Въ тъжѣ днѣ стаго ѿца нашего іѡанна չлаѹстааго. слово, въ, і дѣнь. бѧви ѡу.

Inc.: Єга конъунномъ жнїа сего поменоутн. и лѣтнаго кроуга прѣходженїа. и многосъборнаѧ չлавъскаѧ мнноѹща. и житенскаѧ вѣстаннѧ. тога прѣходеции настоиеніи вѣкѡмъ. сѣнь вещен. и снанн мн//ноѹще славы сеie вѣменныи. красоты и богатства съннаго.

98 B. Kotter, *Die schriften des Johannes von Damaskos. V. Opera homiletica et hagiographica*, Berlin–New York 1988.

99 The East Slavonic tradition preserved one more translation of the Homily, to be read on Holy Monday, see: Čertorickaja, op. cit., 1994, 11.1.07. About this translation, see: И. Добрев, *Старобългарските хомилии в Успенския сборник (Слово на Йоан Дамаскин 0 нсъхъшин смоквъннци. и о прнтуи винограда)*, [in:] *Българистични изследвания : първи Българоскандинавски симпозиум, 24–30 септември 1979 г.*, съст. гед. П. Пашов, Ст. Брезински, М. Цанева, София 1981, pp. 45–53; Ц. Данова, *Словото за Изсъхналата смоковница и притчата за лозето от Йоан Дамаскин в средновековната славянска книжнина (предварителни наблюдения)*, “Poznańskie Studia Slawistyczne” 2018, Vol. 14, pp. 66–67.

100 About the reception of this Homily in Medieval Slavonic literature, see: Ц. Данова, *Словото за Изсъхналата смоковница...*, pp. 65–78, in South Slavonic Triodion Panegyrika, see: К. Иванова, Ц. Данова, *Опит за систематизиране на...*, pp. 37–38; К. Иванова, Ц. Данова, *За среднобългарския Триоден панигирик...*, pp. 226–227.

101 К. Иванова, Ц. Данова, *Опит за систематизиране на...*, p. 38, note 31.

Des.: τὸ οὐρανῖsh се ю̄ мене нмоуць крова. и тѣмъ ме приимешн бесхрамна сѹща. и тroeи ти сего радн подамъ. и прииубрѣтель възврашю. и домъ съхраню. и вбнтѣль на нбсехъ оукрашю. да боядеть с намн съ ющемъ и съ стымъ дхомъ. и нніа и прио и въкы въкв.

(Pseudo-) Iohannes Chrysostomus, *In decem virgines*, Inc.: "Ота въ еудапанитов тїс چوھىسى ىنونىجى، كاڭ توۇ ئىنلەنتىو تۈن ئېتىنەنۇندا كۈكلۈن، كاڭ تېن پولۇشكىلتوں تۇن ئانثىرپاۋىن دىاغوچى; CPG, N 4580; Aldama, N 341; ed. PG 59, 527–532; Çertorickaja 1994: 272, N 11.2.22, another translation – 268, N 11.2.07; Granstrem et al. 1998: 161, N 519.

Holy Wednesday

41/1. ff. 289r–296r: Въ срѣ, велѣніе нѣ. іѡанна չлаустаго слово. и любодѣнци и въ масти. блвн ю.

Inc.: В'сега єй یакоже үлвколюбъць, врѣме на покаянніе грешишнквмъ даль ю. аѣностню же своею дшоу гоу//бнть лѣнивъ. любен сочтннаѧ земльнаѧ, лишаєт се нѣсныхъ и вѣчны наслажденнаѧ блгъ. и поставленыи црь и гъ вѣмъ, твор'цемъ своимъ. и бжнн үлвкъ рабъ бы грехъ пльтихъ радн похочен.

Des.: р'ци и мнѣ یакоже любодѣнци, юпощают се тевѣ мнозн греши твои. ты бо یесн тъкмо یеднн везгрѣшнъ, и блгъ үлвколюбъць. и юпощаie грехи. и тевѣ пѣвајет всака слава съ ющемъ и съ стымъ дхомъ. нніа и прио и въкы въкв.

Severianus Gabalensis. *In meretricem et pharisaeum*, Inc.: Πάντοτε μὲν ὁ Θεός, ὡς φιλάνθρωπος, καιρὸν εἰς μετάνοιαν τοῖς ἀμαρτωλοῖς δέδωκε; CPG, N 4199; Aldama, N 396; ed. PG 59, 531–536; Çertorickaja 1994: 277–278, N 11.3.06.; Granstrem et al. 1998: 157, N 492. In Hil. 390 the Homily is attributed to John Chrysostom.

42/2. ff. 296r–307v: Въ тъже днъ слово, стго ефрема пѣнка. и блогднци и въ алабастрѣ мѣра. блвн ю.

Inc.: Мнозъмъ стымъ сощемъ бжннмъ, достоннѣ хвалешимъ всегда прѣутааго влкѹ. спѣбнхъ се и азъ недонныи славословнти. въ блгти вѣры. не творить бо ннгдеже юврьже на бытн блгть, ии یеднного же ю үлвкъ хотещнмъ спстн се. یако бо истоумнкъ тоуецїн непрѣстанно воды үнсты, и многа пнва.

Des.: симъ же ювразомъ и азъ сию прииехъ. и простихъ же вѣхъ съблазнъ ие. и до вѣка же не поменоут се иен. ии ғлютъ се // въ ғодъ и ғодъ. се бо створихъ въ памѣ. ие, да въсхвалнть үлвколюбца ба. тъ бо самъ рече. не хошю съмртн грешишнкѹ. ии یеже ювратнти се и жнвѹ бытн иемоу (Ез 33, 11). томоу слава и држава въ вѣкы вѣквмъ амннъ.

Ephraem Syrus, *Sermo in mulierem peccatricem, quae unguento dominum unxit*. Inc.: Поллѡн (тоинун) ѿтвон ѿсіон кai ѧչіон то൩ թео൩; CPG, N 3952;

BHGn, N 1162d; Aldama, N 433; Čertorickaja 1994: 277, N 11.3.04. In the old-redaction Triodion Panegyrika the Homily is found in two different old-redaction translations.¹⁰²

Holy Thursday

43/1. ff. 307v–312v: Въ ѿ велѣкіе нѣ. іевсевніа алеѢаньдрѣскаго· слово, въ мѹцѣ
г҃нн· бѧвнѣ.

Inc.: Въуерашию рѣчъ днѣ хоциому низреци, и низрѣшити се дальга възлюбленіїи·
и ициому како наи гдѣ слово наизнаменати ппніа· глагель бо· яко съвѣтъ створише
иуден на іса, яко да погонбетъ н· и въ семъ събравшем се нимъ· и юда прнѣшъ гла
нимъ· въставиша гредните въслѣдъ мене· и азъ въмъ прѣдамъ н·

Des.: Прѣцн же се слышавше прославише ба, въ толицѣмъ дарѣ юго
дарованиемъ грѣшиникомъ· гъ же испроверъль ада· и съмртию съмрти поправъ·
и дрѣвомъ бѣсы прогнали· и болѣзни исцѣли· и врата адова съкроушинъ· и верѣе
сломинъ· въсе на нбо възведе· Въстарь из мрѣтыихъ на нбо въсходъ створинъ· и съ
шїемъ сѣде· и съ стыимъ дхомъ прославиаиъ· въ вѣкѣ вѣкѡмъ, аминъ.

Pseudo-Eusebius Alexandrinus, *Sermo xvii. De Christi passione*, Inc.: Τῆς
χθὲς ὑποσχέσεως σήμερον βούλομαι τὸ χρέος πληρῶσαι, ἀγαπητοί. Ζητῶ
δὲ τηνικαῦτα τὸν λόγον ἐνθα ἐσφραγίσαμεν; CPG, N 5526; BHG, N 635b;
ed. PG 62, 721–724; Čertorickaja 1994: 276; N 11.4.02; 279, N 11.4.10; 279–
280, N 11.4.11 (all three copies are variants of the text in Hil. 390).

44/2. ff. 313r–327v: Въ тъже днѣ. иванна архнепѣкопа кннстантина гра· слово
въ стѣти гнн· багослови ѿ.

Inc.: Хотѣхъ патріарховому бесѣдѹ къ въмъ пакы прострѣтн· и ѿ двою
дхомною пициому въмъ датн· и безумніе прѣдателево, на свою бесѣду изыкъ
нашъ влѹчеть· и врѣмѣ днѣ сего вѣднти ны безумніе іего низглатн· днѣ бо гъ
нашъ іс хсъ прѣданъ бы въ руки нюденскыи, оученикомъ своимъ.

Des.: да пристоупимъ прнuestити се стыихъ таннъ страшныихъ· да улѣколюбъцъ
бъ свише вндѣвъ, иелнцемѣрою вбщенніе наше симъ багомъ ны сповѣть·
и вѣщанымъ багтню и улѣколюбніемъ іего· иеможе слава съ шїемъ, коупно и съ
стыимъ дхомъ· и пніа и прнѣо и въ вѣкѣ вѣкѡмъ аминъ.

Iohannes Chrysostomus, *De proditione Iudae homiliae 1–2*, Inc.: Ἐβουλόμην,
ἀγαπητοί τῆς κατὰ τὸν πατριάρχην πάλιν ὑποθέσεως ἄψασθαι¹⁰³; CPG, N 4336;
ed. PG 49, col. 373–392; Čertorickaja 1994: 285, N 11.4.04.; Granstrem et
al. 1998: 138–139, N 425. The text in Hil. 390, with a few different readings,

102 К. Иванова, Ц. Данова, *Опум за систематизиране на..., pp. 32–33.*

103 Concerning the Greek text, see: A. Dostál, *Clozianus Codex paleoslavonicus glagoliticus. Staroslověnský hlaholský sborník tridentský a innsbrucký*, Praha 1959, pp. 145–148.

preserved the same translation as the one found in the Glagolita Clozianus¹⁰⁴. Apart from the old-redaction translation, the Homily has also a new-redaction translation¹⁰⁵.

45/3. ff. 327v–333r: Въ тъже днъ· тогоже iwanна злаустаго· бесѣда јената въ днъ пощенна· въ нъже спѣсъ оумы ногы оученникъмъ въставъ съ вѣре· блви, шуе.

Inc.: Млости бжниу и улвколюбнѣ проповѣдаєть тварь вса· проповѣдаєть же и твари смотреніе· и нутоже бо є тавајемо, иже бжниу не проповѣдаєть блгостыню· ибса же и земля и море· и вса вѣмаја же и невѣмаја мѣтню бжнию въшее· състојет' се и хранеть· иакоже иниа и блженыи дѣдъ проповѣдаєть·

Des.: Сего ради оукрѣпнвь многи гла· се дахъ вамъ власть, настопати на змніе и на скорпніе и на всому снаѹ вражню (Lk 10:19)· снѧтие бо иниа крѣтина баѓть· и всѣ//ми наимъ шмываєть оумы слово истинное· иемуже слава и дръжава въ вѣкы вѣквми, аминь.

Severianus Gabalensis, *Homilia de lotione pedum*. Inc.: Ἔλεον Θεοῦ καὶ φιλαυθρωπίαν κηρύττει μὲν ἡ κτίσις ἀπασα; CPG, N 4216; ed. Wenger 1967, 225–229; Čertorickaja 1994: 284, N 11.4.01.; Granstrem et al. 1998: 74, N 204. In Hil. 390 the Homily is attributed to John Chrysostom.

Holy Friday

46/1. ff. 333r–341v: Въ пѣ велнки· ивѣ злаустаго слово въ томъ иакоже шуе аще възможно є чаша си да мнондєть· блви шуе.

Inc.: Иныеоже не вставише црковнї оунителие, мтере юедолюбнци· всакоу болѣзни и дѣло трыпеще· за любъзнаѧ юедомъ вѣспитѣннѧ· иакоже бо си юедомъ подающе съсце, маѣко недѣланномъ пнцомъ· любнномомъ подаєть юедомъ· такоже же и црковныи оунителъ· маѣчаннє оумомъ подає всѣмъ црковнымии, любовь дшевномѹ.

Des.: ии оубо разоумно разоумѣхомъ· не би оужасе се ииакоже гъ нашъ· ии иакоже шмолает се чаше съмртнныи· ии смотреніе бжние швръзе нашнми гломъ разоумъ· ии ш нашнхъ труждъ славоу иему възслаиemy· ии иниа и прѣно и въ вѣкы вѣквми аминь.

(Pseudo-) Iohannes Chrysostomus, *In illud: Pater si possibile est (Mt 26: 39)*. Inc.: Οὐδὲν ἀπεοίκασιν οἱ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι μητρὶ φιλοτέκνῳ, πάντα πόνον καὶ κάματον ὑπομενούσῃ; CPG, N 4654; BHGn, N 427v; Aldama, N 355; ed. PG 61, 751–756.

104 Ibidem, pp. 58–84, 145–237

105 К. Иванова, Ц. Данова, За среднобългарския Триоден панигирик..., р. 228.

47/2. ff. 341v–345r: Тогоже иванна злау́стаго слово· въ сты ве́ликии пе́ть· н в разбоиницѣ· бáвн ѿ.

Inc.: Днъ вголюбноє багоуьстнє въселиен’юю съврьшн· пôбаше бо н же // багоуьстнѧ ради събравшем се· а н же ѿ неуьстнѧ разѣланн се· якоже и блаженныи дѣдъ въпнѧше гли· разѣланнше се и не оумнаннше се· днъ братнє придоше нюден къ гоу глююще· ръцн намъ кою властню си твориши.

Des.: аще бы не было крѣта· бѣсомъ быхомъ работали· крѣт іе несповѣданно намъ спасеніе· крѣтое хотѣннє намъ правда· // крѣт просна свѣтъ спасеніа· крѣт нѣнесе лѹчъе исповѣданнѧ· все намъ крѣта ради быше· мы же крѣтови· іеможе слава въ вѣкы амннъ.

Certorickaja 1994: 297, N 11.5.10.; Granstrem et al. 1998: 48, N 109. The Homily is attributed to John Chrysostom. A corresponding Greek text has not been identified hitherto. Based on the observations of Gorski and Nevostruiev, Granstrem suggested the possibility that this Homily was composed in a Slavonic, not in Greek milieu¹⁰⁶.

48/3. ff. 345r–349r: Въ тъжѣ днъ· тогоже ивана злау́стаго· слово, третнє· бáвн ѿ.

Inc.: Ве́лика оубо є тварь нбо· ѿ неуитнѧ въ бытнє бѣмъ призвано· ве́лики же соут аггльскыи снлы· неувѣмим добротамъ вѣнѹаваемъ· пôбить же и снмъ снлице· дневныи свѣтомъ вблагаю се·

Des.: вѣмъ оутробоу гроба мѣре бесьмрѣтию· пожнмъ вндѣти хѣ· побѣданша съмрть, и вѣстающа нѣ мрѣтыихъ· ннѧ весел приступимъ къ вѣскрѣшому славно· томоу бо пôбакеть всакаа слава· уть и покланяннє съ ищемъ и съ стымъ дхомъ· и ннѧ и прино и въ вѣкы вѣкѡмъ амннъ.

Basilii Seleuciensis, *Homilia in passionem domini*. Inc.: Μέγα μὲν οὐρανὸς δημιούργημα, καὶ τῆς ὄωμένης κτίσεως πρῶτον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ εἶναι καλούμενον· μέγα δέ τι καὶ θαυμαστὸν τῶν ἀγγέλων ἡ φύσις, ἀοράτοις στεφανουμένη τοῖς κάλλεσιν; CPG, N 6662; BHG, N 422p; ed. PG 28, col. 1053–1061; Certorickaja 1994: 297, N 11.5.13.; 306, N 11.6.09 (both copies are variants of Hil. 390); Granstrem et al. 1998: 29–30, N 53. The Homily *Homilia in passionem domini* in the Greek manuscript tradition is attributed also to Athanasius of Alexandria¹⁰⁷, and has been published together with his other Homilies defined as *spuria* (PG 28, col. 1053–1061). Nevertheless, it has been accepted that this is an original work of Basil of Seleucia¹⁰⁸. In Hil. 390

106 Granstrem et al. 1998, p. 48. See also: К. Иванова, За календарните триодни сборници..., pp. 18–19.

107 See also: CPG, N 2276.

108 B. Marx, *Der homiletische Nachlass des Basileios von Seleukia*, “Orientalia Christiana Periodica” 1941, Vol. 7, pp. 354–356.

the Homily is attributed to John Chrysostom. The Slavonic version differs from the Greek original but there is not enough evidence to decide if this is a free translation, or a translation from another Greek original.

49/4. ff. 349v–355r: Прѣбнаго ѿца нашего ефрема· слово въ ст҃рти хвѣ въ стын пѧтькѣ.

Inc.: Бюо се глати н іезыкомъ коноутн се· страшно бо іє въ семь глати· Гъ бо нашь днь прѣдань бы въ рѹкы грѣшикѡмъ, н неустаныимъ улѣкѡмъ· Уесо ради мѹбо прѣдань бы стын несныи влїка· без грѣха си ииуесоже во съгрѣшикѡвъ, прѣдань бы днь· прѣтѣ да мѹвѣмы поуту прѣдань бы хсъ спѣсъ нашъ.

Des.: н нѣбанишн дшѹ мою ѿ страшнаго угнѧ· н скрьжета зѹбнаго· н тмы кромѣшие· н плауга вѣнунааго· да глю благослове· слава нѣвольшомѹ спстн грѣшикѡ, многимъ щедрѣтамн н младниа своєго· н ииа н прѣно н въ вѣкѡ вѣкѡмъ, аминъ.

Ephraem Syrus, *Sermo de passione Salvatoris*. Inc.: Φοβοῦμαι τὸ λαλῆσαι καὶ τῇ γλώσῃ ἄφασθαι εἰς τὴν φοβερὰν ταύτην διηγήσιν τοῦ σωτῆρος. Φόβος γὰρ ὄντως ἐστὶν περὶ ταύτης διηγήσασθαι¹⁰⁹; CPG, N 4025; BHGn, N 450k; Certorickaja 1994, 11.3.23. Homily N 47 from the *Paraenesis*¹¹⁰.

Хсъ здло н коньца томѹ слава въ вѣкѹ аминъ.

Colophon of the copyist Damian¹¹¹

Нѣволненiemъ бжниемъ· н помошю прѣтыи влѹце наше бце· н застопленiemъ стыхъ хтиторъ нашнхъ прѣбнаго ѿца нашого симѣна, н стлѧ савы· написа се сニア кннга глемын злачусть· стыи въ великии, мѣце· ѿ фарнсѧ· до субботе велии· при нгѹменѣ іеромонасѣ кѹрь доротен· труждомъ же н потыщанiemъ многогрѣшиаго дамніана монаха· н манъмы вы въ гн

f. 355v: ѿци н браie· аще коia недостатъяна вѣрецете не кльните, понеже нѣводь мѹсано разг҃ешъи вѣ на многа мѣста· сиє написавше іелко мѹчино, прѣложио въ цркви· н аще се наиде таково ѿ новога нѣвода· а наи поболе коиє сего бытн въ цркви· сиє вѣноу да іє вѣ монастыри, на мѹтѣшенню браиамъ въ киелнѧхъ· кто ли хощеть ѿ настоицихъ нгѹменъ· наи ки любо днѧконить· кто наслѣствующиխъ· своєю волюю· наи конъмъ мѹхнщенiemъ, ѿтъгнѹти сиє ѿ монастыра· да ѿмѹнть іего гъ бѣ вседѹжнтель въ днь страшныи, въторааго

109 According to: G. Bojkovsky, R. Aitzetmüller, *Paraenesis...* Vol. 2, Freiburg i. Br. 1986, p. 232.

110 The Slavonic versions were published together with the Greek text: *ibidem...*, pp. 232–249.

111 The colophon has been published in: Л. Стојановић, *Стари српски записи...*, pp. 411–412 (N 4232), and in: Д. Богдановић, *Каталог Ћирилских рукописа манастира Хиландара...*, p. 153. It has been comprehensively analysed in: К. Иванова, *За календарните триодни сборници...*, p. 24.

ієгова прншьствніа ѿ лнка урънъукалаго. и бѹдн ѿсть іего съ пропньшнм хâ
• бѹдн же въсѣмъ утоуїмъ ю. въ спсеніе дшевно. и въ здравніе тблесно. и въ
шпouщеніе грѣхомъ. въ бесконъуие вѣкы, амнн.

Content by the copyist Damian

f. 356r

въ нѣлю мытара и фарисеѧ. сло. д.
въ нѣлю, въ блѹномъ сноу. сло. в. н. г. н. д.
въ соу. месопоу. слово, є. н. г.
въ нѣ. месопоу. слово, з. н. н. ф.
въ понѣ. д. нѣ. поста. слово. д.
въ втѣ. д. нѣ. поста. слово, д.
въ ѹѣ. д. нѣ. поста. слово, в.
въ пѣ. д. нѣ. поста. слово, г.
въ нѣ. д. поста. слово, д.
въ нѣ. в. поста. слово, е. н. г.
въ нѣ. г. поста. слово, з. н. н.
въ ѹѣ. по ѹѣ кртын. слово, ф.
въ нѣ. д. поста. слово, к. н. к.
въ нѣ. є. поста. слово, кв. н. кг.
въ нѣ. з. поста. слово, кд. н. ке¹¹².
въ втѣ. з. нѣ. поста. слово, кз.
въ ѹѣ. з. нѣ. поста. слово, кз.
въ пѣ. з. нѣ. поста. слово, кф.
въ соу. з. нѣ. поста. сло. л. лд. лв. лг.
въ нѣ. цвѣ. слово, лд. лв. лг.
въ понѣ. велкыи. нѣ. слово, лз. лн.
въ втѣ. вѣкыи. нѣ. слово, лф. м.

f. 356v

въ ѹѣ. вѣкыи. нѣ. слово. мд.¹¹³
въ ѹѣ. вѣкыи. нѣ. слово. мг. мд. мѣ.
въ пѣ. вѣкыи. нѣ. слово. мз. мд. мн. мф.

112 Here Sixth Sunday of Lent is a mistake, it should read Monday of the Sixth Week of Lent. However, the numbering of the Homilies corresponds to the correct number for Monday of the Sixth Week of Lent: N 24 and N 25.

113 Homily N 42 is missing (мѣ).

Conclusion

As it is apparent from the content of the Codex, Hil. 390 belongs to the Extended Lenten Panegyrika. It contains homilies for the days of the week for the First (without Thursday) and the Sixth Week of Lent, as well as for Meatfare Saturday, and Thursday of the Third Week. For every weekday there is one homily. The exceptions are the Meatfare Saturday and Monday of the Sixth Week, each of them having two homilies. For the Sundays of Lent, and for the first three days of the Holy Week there are also two homilies per day. Sunday of the Prodigal son, Meatfare Sunday, Palm Sunday, and Holy Thursday all have three homilies each, whereas Lazarus Saturday and Holy Friday have four homilies each. In terms of their genre most of the texts of Hil. 390 are defined as homilies, out of 49 works 34 were called *слово*. Two texts were defined as Admonition (*ποιητεια*) (N 9 and N 27). There is also an Encomium (*ποχвала*) (N 33), a Sermon (*беседа*) (N 45), and an Epistle (*посъланиe*) (N 24). The genre has not been defined for nine texts: N 2, 4, 7, 8, 16, 18, 19, 23, and 42. Codex Hil. 390 contains mostly translated works. The original Bulgarian works are three, all of them attributed, with a different degree of certainty, to Clement of Ohrid (N 32, 33, and 36). All three Homilies of Clement of Ohrid in Hil. 390 are anonymous. There are also several works of unidentified Greek sources. One of them is anonymous (N 27), the others are attributed to John Chrysostom (N 6, 22, 23, 38, and 47). About N 47, the second Homily for Good Friday, it is assumed that it might have appeared in a Slavonic milieu¹¹⁴. Out of 49 texts in total in Hil. 390, 30 are attributed to John Chrysostom. Among these there are works of Severian of Gabala (N 3, 41), John the Faster (N 10), Eusebius of Caesarea (N 26), and Basil of Seleucia (N 48). As the note for Cheesefare Sunday indicates (въ сно нѣлю сърнѹ, не бѣ нѣутъ злаѹстово· нѣ въ єгословѣ пншѣ, f. 64v), for the compilation of the Codex the scribe Damian was especially looking for works of John Chrysostom. Whether his aim was to produce a collection consisting entirely of Homilies of John Chrysostom, or at least for the Sundays before Lent and the Lenten Weeks, it is not known. The content of the Codex shows that up to Tuesday of the Sixth Week of Lent the works in Hil. 390 are attributed only to John Chrysostom. The only exceptions are the Homily for Friday of the First Week of Lent, attributed to Apostle Paul, which is in fact a compilation of two Homilies of John Chrysostom (N 13), the Homily of Evagrius Ponticus for Thursday of the Third Week of Lent, attributed to Nilus of Ancyra (of Sinai) (N 19), and the second Homily for the Fourth Sunday of Lent by Eusebius of Alexandria (N 21). Further in the Codex, beside homilies attributed to John Chrysostom, texts by other authors or anonymous

114 Granstrem et al. 1998, p. 48.

works also appear. For Lazarus Saturday and Palm Sunday there are no Chrysostomian Homilies, with a single exception (N 31). For Holy Friday, on the other hand, out of four homilies only one is not attributed to John Chrysostom (N 49). In Hil. 390 there are works, which appear not only in Triodion Panegyrika but also in other miscellanies, for example the collections *Zlatostryu* and *Paraenesis*. In Hil. 390 only two works from the *Paraenesis* (N 37 and 49) but 16 homilies from the *Zlatostryu* are included¹¹⁵. The homilies from the *Zlatostryu* are intended for the Sundays of the weeks before Lent (Sunday of the Prodigal Son and Meatfare Sunday), for the weekdays of the First Week of Lent (for Monday, Tuesday, Wednesday, Friday), and for the Sundays of Lent (from the First to the Fourth Sunday).

Hil. 390 is a unique manuscript, which is of great importance to the specialists in the field not only because it is a complete collection, but also because it preserves rare and valuable works. This Codex has a special place in the history of old-redaction Triodion Panegyrika and its description is of great importance for the completion of the Catalogue Bibliotheca Homiletica Balcano-Slavica. A future study can answer the questions how and using what sources Damian compiled the Codex, and what is the place of Hil. 390 in the scribe's rich literary heritage. The comprehensive description of the manuscript given here, as well as bringing Hil. 390 to a wider scholarly attention will certainly provoke the study of individual texts, will clarify the history of every work, and will enrich our understanding of Medieval translated literature.

Translated by Lilly Stammer

Bibliography

- Aldama J.A. de, *Repertorium pseudochrysostomicum*, Paris 1965.
- Angelov B. [et al.], *Kliment Ohridski. Sabrani sachinenija*. Vol. 2, Sofia 1977.
- Angelov B., Kuev K., Kodov H., *Kliment Ohridski. Sabrani sachinenija*. Vol. 1, Sofia 1970.
- Aubineau M., *Les homélies festales d'Hésychius de Jérusalem*. Vol. 1: *Les Homélie I-XV*, Bruxelles 1978.
- Baldwin B., Kazhdan A., *Evagrios Ponticus*, [in:] *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Vol. 2, New York 1991, pp. 760–761.
- Birkfellner G., *Glagolitische und kyrillische handschriften in Österreich*, Wien 1975.
- Bogdanović D., *Katalog čirilski rukopisa manastira Hilandara*. [Vol.] 1, Beograd 1978.
- Bojkovsky G., Aitzetmüller R., *Paraenesis: Die altbulgarische Übersetzung von Werken Ephraims*, Freiburg i. Br. 1984–1990.
- Bojkovsky G., Aitzetmüller R., *Paraenesis. Die altbulgarische Übersetzung von Werken Ephraims des Syfers*. Vol. 2, Freiburg i. Br. 1986.

115 Я. Милтенов, *Златоструй: старобългарски хомилетичен свод...*, pp. 170–171, note 11.

- Bojkovsky G., Aitzetmüller R., *Paraenesis. Die altblügarische Übersetzung von Werken Ephraims des Syfers*. Vol 4, Freiburg i. Br. 1988.
- Cernić L., *O atribuciji i srednjovekovnih srpskih cirilskih rukopisa*, [in:] *Tekstologija srednjovekovnih južnoslovenskih literatura*, Beograd 1981, pp. 335–424.
- Čertorickaja T., *Vorläufiger Katalog Kirchenslavischer Homilien des beweglichen Jareszyklus. Aus Handschriften des 11.–16. Jahrhunderts vorwiegend ostslavischer Provenienz*, comp. T.V. Čertorickaja, ed. H. Miklas, Opladen 1994.
- Danova C., *Slovoto za izsahnalata smokovnitsa i pritchata za lozeto ot Joan Damaskin v srednovekovnata slavjanska knizhnina (predvaritekni nabljudenija)*, “Poznańskie Studia Slawistyczne” 2018, Vol. 14, pp. 65–78.
- Dimitrova A., *Old Church Slavonic Translations of the Homily on Repentance, Continence, and Virginity (CPG 7555) and Their Greek Sources*, [in:] *Translations of Pateristic Literature in South-Eastern Europe. Proceedings of the session held at the 12th International Congress of South-East European Studies (Bucharest, 2–6 September 2019)*, eds. L. Taseva, R. Marti, Brăila 2020, pp. 7–20.
- Dimitrova A., *Sbornikat “Zlatostruy” i Izbornikat ot 1076 g.: De precatione oratio II ot Joan Zlatoust v dve starobalgarski versii*, “Slavia” 2013, Vol. 82, No. 4, pp. 408–422.
- Dobrev I., *Starobalgarskite homilii v Uspenskiya sbornik (Slovo na Joan Damaskin от нсъхъшнн смокъвъннцн. и о прнтьн ви нограда)*, [in:] *Balgarski izsledvanija. Parvi balgaro-skandinavski simpozium, 24–30 IX 1979*, eds. P. Pashov, S. Brezinski, M. Tsaneva, Sofia 1981, pp. 45–53.
- Dostál A., *Clozianus Codex paleoslavenicus glagoliticus. Staroslověnský hlaholský sborník tridentský a innsbrucký*, Praha 1959.
- Dunaev A.G., Fokin A.P., *Evagrij Pontijskij*, [in:] *Pravoslavnaya entsiklopediya*. Vol. 16, Moskva 2007, pp. 557–581.
- Geerard M., *Clavis Patrum Graecorum*, Turnhout 1974–2003.
- Granstrem E.E., Tvorogov O.V., Valevičus A., *Joann Zlatoust v drevnerusskoj i yuzhno-slavyanskoy pis'mennosti XI–XVI vekov: katalog gomilij*, Sankt-Peterburg 1998.
- Gribomont J., *Histoire du texte des Ascétiques de s. Basile*, Louvain 1953.
- Halkin F., *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, Bruxelles 1957.
- Halkin F., *Novum auctarium bibliothecae hagiographicae Graecae*, Bruxelles 1984.
- Ianova K., *Materiali kam katalozhnoto opisanie na rakopisi, ekscerpirani za Bibliotheca Homiletica Balcano-Slavica (BHomBS). I. Trioden panigirik ot Hilendarskija manastir N 190, “Palaeobulgarica” 2021, Vol. 45, No. 1, pp. 3–36.*
- Ianova K., *Materiali kam katalozhnoto opisanie na rakopisi, ekscerpirani za Bibliotheca Homiletica Balcano-Slavica (BHomBS). II. Utochnenija kam sastava na dva triodni panigirika (BAR152 u HKM1049)*, 2023 (in print).
- Ianova K., *Neizvestna redakcija na Zlatostruja v srabski izvod ot XIII vek*, [in:] *Zbornik istorije književnosti. Odeljenje jezika i književnosti. Stara srpska književnost*. Vol. 10, Beograd 1976, pp. 89–107.

- Ivanova K., *Ritorichnite tvorbi na sv. Kliment Ohridski i na knizhovnicite ot negovata shkola v juzhnoslavjanskie kalendarni sbornici*, [in:] *Sv. Kliment Ohridski v kulturata na Evropa*, eds. S. Kujumdzieva [et al.], Sofia 2018, pp. 68–94.
- Ivanova K., *Za kalendarnite triodni sbornici, pisani v Hilendarskija manastir*, “Palaeobulgarica” 2012, Vol. 36, No. 3, pp. 11–28.
- Ivanova K., Danova Ts., *Opit za sistematizirane na ritorichnata tradicija v juzhnoslavjanskie kalendarni sbornici (Spored sadarzhanieto na balkanskie triodni panigirici)*, “Palaeobulgarica” 2019, Vol. 43, No. 2, pp. 23–46.
- Ivanova K., Danova Ts., *Za srednobalgarskija Trioden panigirik ot sbirkata na P. N. Tihanov N 540*, [in:] *Šestnadcatye Zagrebinskie čteniya: sbornik statei po itogam meždunarodnoj naučnoj konferencii (Sankt-Peterburg, 6–7 oktyabrya 2021 goda)*, comp. sost. Z.L. Levshina, Sankt-Peterburg 2022, pp. 204–242.
- Ivanova K., Velkovska E., *Hilendarskaya rukopis' N 404 (Predvaritel'nye zametki k istorii novoizvodnyh panigirikov na Afone)*, [in:] *Afon i slavyanskiy mir*. Vol. 1: *Materily meždunar. nauč. konf., posvešchennoj 1000-letiyu prisustviya russikh na Svyatoj Gore. Belgrad, 16–18 maya 2013 g.*, comp. and ed. Ž. L. Levšina, Svyataya Gora Afon 2014, pp. 235–255.
- Kotter B., *Die schriften des Johannes von Damaskos. V. Opera homiletica et hagiographica*, Berlin–New York 1988.
- Kuev K., *Ivan-Aleksandrovijat sbornik ot 1348 g.*, Sofia 1981.
- Litvinenko V., Gricevskaya I.M., *Triodnye gomilii Psevdо-Afanasiya Aleksandrijskovo v novoizvodnyh bolgarskih Panigirikah (gomiliariyah)*, “Palaeobulgarica” 2020, Vol. 44, No. 2, pp. 80–100.
- Marx B., *Der homiletische Nachlass des Basileios von Seleukia*, “Orientalia Christiana Periodica” 1941, Vol. 7, pp. 174–184.
- Matejić P., *Watermarks of the Hilandar Slavic Codices. A Descriptive Catalog*, Sofia 1981.
- Matejić P., Thomas H., *Catalog. Manuscripts on Microform of the Hilandar Research Library (The Ohio State University)*. [Vol.] 1–2, Columbus, Ohio 1992.
- Migne J.-P., *Patrologiae cursus completus [...]. Series graeca [...]. 161 vols.* Paris 1857–1866.
- Miltenov Y., *Pazel s edinadeset elementa. Iztochnici, tekstologija i znachenie na starobalgarskata kompilacija Slovo o makach, pripisvana na Joan Zlatoust*, “Palaeoslavica” 2012, Vol. 20, No. 1, pp. 291–303.
- Miltenov Y., *Zlatostruy: starobalgarski homiletichen svod, sazdaden po iniciativa na balgarskija car Simeon*. Tekstologichesko i izvorovedsko izsledvane, Sofia 2013.
- Miltenova A., *Edno neproucheno sachinenie za 'Poslednite vremena' v ruskata rakopisna tradicija*, [in:] *Filologija. Istorija. Izkustvoznanie. Sbornik v chest na prof. dñ Stefan Smyadovski*, comp. E. Mircheva, Sofia 2010, pp. 1–12.
- Nau F., *Une Didascalie de Notre-Seigneur Jésus-Christ (ou: Constitutions des saints apôtres)*, “Revue de l'Orient Chrétien” 1907, Vol. 2, No. 12, pp. 226–254.

- Nordberg H., *Athanasiāna: Five homilies, Expositio fidei, Sermo maior*. Part 1: *The Texts*, Helsinki 1962.
- Noret J., *Une homélie inédite sur les rameaux par Théognios, prêtre de Jérusalem (vers 460 ?)*, “Analecta Bollandiana” 1971, Vol. 89, pp. 113–142.
- Rajnhart J., *Istorija na starobalgarskija Parenesis pri harvatite: Slovo za prekrasnija Josif*, “Preslavskaja Knizhovna Skola” 2008, No. 10, pp. 106–124.
- Rajnhart J., *Slavyanskii perevod apokryfa Didascalia Domini / Otkrovenie svyatym apostolam (BHG 812a–e)*, “Studia Ceranea” 2014, Vol. 4, pp. 141–160.
- Santos Otero A. de, *Die Handschriftliche Überlieferung der altslavischen Apokryphen*. Vol. 2, Berlin–New York 1981.
- Sokolov M., *Otkrovenie svyatym apostolam*, [in:] *Materialy i zametki po starinnoj slavyanskoj literature*. Vypusk pervij, Moskva 1888, pp. 58–72.
- Speranskij M.N., *Otkrovenie svyatym apostolam*, “Trudy Slawyanskoj Komisii Moskowskogo Arheologičeskogo Obšestvo” 1907, Vol. 4, pp. 259–269.
- Stojanovič L., *Stari srpski zapisi i natpisi*, [Vol.] 2, Beograd 1903.
- Thomson F., *The Slavonic translation of Saint Theognius of Jerusalem's Homilia in ramos palmarum*, “Analecta Bollandiana” 2008, Vol. 126, pp. 277–310.
- Turilov A.A., Moškova L.V., *Katalog slovenskih rukopisa svetogorskikh manastira*, drugo, ispravljeno i dopunjeno izdanje, ed. A.-E. Tahiaos, Beograd 2016.
- Turilov A.A., Fomina M.S., *Slovo Ioanna Zlatoustago “O Svatoj Troici i o tvari, i o sude Bozh'em”*, “Drevnyaya Rus’. Voprosy medievistiki” 2000, No. 1–2, pp. 110–118.
- Zashev E., *Lavrentiy's Miscellany (Tsar Ivan Alexandrăr's Miscellany of 1348)*. Phototype edition, Sofia 2015, pp. 207–254.

